وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا

د قرآن ترتیل

په اسانه تجوید

مؤلف: مفتي جمعه خان «اصف»

کال: ۱۴۴۵ق

د کتاب ځانګړتیاوې

د قرآن ترتیل په اسانه تجوید

مؤلف: مفتي جمعه خان «اصف»

ډیزاین: عطاءالرحمن سعید

چاپ وار: لومړی

چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپځی: شبیر طباعتي شرکت

چاپ کال: ۱۴۰۳لمریز/۱۴۴۵هـ.ق

بسم الله الرحمن الرحيم

تمهيد

الحمد الله القائل في كتابه الكريم: «إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا».[١]

والصلاة والسلام على خاتم أنبيــائه ورسوله، القائل فيما صح عنه: (خير كــم من تعلم القرآن وعلّمه)[٢]

قال: رسولﷺ (مَنْ قَرَأَ حَرْفاً مِنْ كِتاب الله فَلَهُ حَسَنَة، والحَسَنَة بِعَشْرِ أمْثالِها، لا أقول: ألم حَرفٌ، ولكِنْ: ألِفٌ حَرْفٌ، ولاَمٌ حَرْفٌ، ومِيمٌ حَرْفٌ). [صحيح] - (رواه الترمذي).[٣]

(١) سورت اسراء، آية ٩.

(٢) رواه البخاري، ٦/١٩٢.

(٣) رواه الترمذي، فضائل القرآن.

لړلیک

تقريظ

قرآنکریم چې د الله جل جلاله ستر او عظیم کتاب دی او د انسانانو د لاربښوونې لپاره رالېږل شوی دی د هر مسلمان لپاره په کار ده چې په صحیح توګه یې زده کړي، ترڅو له یوې خوا خپل مسئولیت ادا او له بلې خوا له هغو سترو امتیازاتو څخه برخمن سي چې د قرآنکریم په زده کولو، ښودلو او تلاوت کولو کې موجود دي. الله جل جلاله فرمايي: ﴿وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا﴾ او قرآنکریم په ترتیل سره تلاوت کړه. حضرت علي رضی الله عنه د ترتیل معنا په دې ډول کړې ده: الترتيل هو تجويد الحروف ومعرفة وقوف یعنې له ترتیل څخه مراد د حروفو تجوید او د وقفونو پېژندل دي. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په یوه حدیث شریف کې فرمایلي دي: (خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ.) په تاسو کې غوره هغه څوک دی چې قرانکریم په خپله زده کړي او نورو ته یې وښیي. په یوه بل حدیث شریف کې راغلي دي: مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ ، وَالحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا ، لاَ أَقُولُ الْم حَرْفٌ ، وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلاَمٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ. یعنې که څوک د الله تعالی د کتاب یو حرف ووايي؛ نو ده ته نیکي ورکول کېږي او دغه نیکي به یې په لس چنده ورکړل شي، زه دا نه وایم چې الم یو حرف دی الف بېل حرف دی، لام بېل حرف او میم بېل حرف دی. خو د دې لپاره یو شرط دا دی چې قرانکریم صحیح او په تجوید سره ولوستل شي. که د حروفو صحیح تلفظ ونه شي؛ نو د ثواب پر ځای به د عذاب سبب وګرځي. له دې څخه جوته شوه چې د تجوید علم زده کول څومره مهم دي، په کار ده چې هر مسلمان یې زده کړي. د تجوید همدا کتاب چې ستاسو په لاسونو کې دی، په دې کې د تجوید د

علم ټول اصول او قواعد په ښه ډول راټول شوي دي. زيات زحمت پرې ايستل سوی او ليکوال يې هڅه کړې ده چې د تجويد علم په ساده او اسانه ژبه تاسو ته وړاندې کړي او داسې يې کتاب ليکلی چې که هر طالب علم وغواړي چې تجويد زده کړي، په قواعدو يې پوه شي، نو له دې کتاب څخه دې ګټه پورته کړي. کولای شي له دې مهم کتاب څخه په ګټې اخيستنې سره په لنډه موده کې تجويد زده او قرانکريم په سم ډول تلاوت کړي. په پای کې له ټولو طالبانو او زده کوونکو څخه غواړم چې د نورو علومو ترڅنګ دې د تجويد علم حتماً زده کړي، ځکه چې د دې علم په برکت موږ کولای شو د الله تعالی ج ستر کتاب قران کريم لکه څنګه چې نازل شوی دی هماغسې تلاوت کړو او په دې برخه کې له تېروتنو څخه ځان وساتو. په دې سره به مو دين او دنيا دواړه روښانه او اجر او ثواب به مو په برخه شي.

ومن الله توفيق

الحاج ملا عبدالغني برادر اخوند

۱۴۴۵ق، شعبان المعظم، کابل

سریزه

د لوی او لایزال خدای جل جلاله حمد او شکر دی چې انسان یې په احسن تقویم کې پیدا کړی او د خبرو کولو توان او توفیق یې ورکړی او د علم او فکر په ګاڼه یې سمبال کړی دی. درود او سلام دې وي د اسلام پر ستر لاربنود پیغمبر حضرت محمد (ص) چې د انسانیت ستر ښوونکی دی.

جوته ده چې هر علم له ځانګړي اهمیت څخه برخمن دی او په خپل ځای کې یې زده کړه مهمه او ضروري ده. علم د پوهېدلو، یقین کولو، پېژندلو او یادولو په معنا دی. پوهان علم داسې تعریفوي، العلم نور والجهل ظلمة. یعنې علم رڼا او جَهل تیاره ده. د علم په زدکړې سره د انسان په سلوک او کړنو کې بدلون راځي. علم د انسان لپاره کمال دی او په علم سره انسان پرې مشرفه ګرځي لکه څنګه چې الله تعالی جل جلاله فرمایلي دي: (قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ).

څښتن تعالی ج د ټولو انسانانو پلار ادم (ع) ته لومړی د یادلو امر وفرمایلو: (وعلم ادم الاسماء کلها) ژباړه: الله (ج) ادم (ع) ته د ټولو شیانو نومونه ور زدکړل. د اسلام دین خپل پیروان د بېلا بېلو علومو زده کولو ته هڅوي، څو مسلمانان علم حاصل کړي. د علم په وسیله خپل ژوند لوړو درجو ته ورسوي، خپل مطلب او صحي لاره پیدا کړي او له بې لارې او تېروتنو څخه لرې پاتې سي.

د دې علومو په منځ کې یو هم د تجوید علم دی. د تجوید په زدکړې سره انسان ته دا امکان په لاس ورځي چې په ښکلي، فصیح او زړه راښکونکي ډول قرانکریم تلاوت کړي. د دې علم حکم: تطبیق د قواعدو په قرائت کې فرض عین او تلاوت یې فرض کفایي دی. موخه یې بیا د قران کریم لوستل په

سمه توګه لکه څنګه به چې رسول الله صلى الله علیه وسلم اصحابو کرامو ته قرانکریم لوستلو او دوی ته به یې د تجوید اړوند قواعد ښودل، یعنې د قرائت د احکامو حفاظت کول، لکه ادغام، اظهار، اقلاب، اخفا، مد، غنه، وقف، چې باید په خپل ځای کې عملي او حروف له خپل مخرج څخه اداء سي، یعنې د تجوید د ټولو احکامو په نظر کې نیولو سره د قرانکریم واضح لوستل دي. له دې څخه جوته سوه چې د تجوید علم زده کول زیات مهم دي. لامل یې دا دی چې که څوک غواړي الهي کلام ولولي؛ باید هغسې یې ولولي او قرائت یې کړي، لکه څنګه چې نازل سوی دی. د قران کریم په تلاوت کې ځان له هغو تېروتنو وژغوري چې د ثواب پر ځای یې ګناه زیاته وي. د دې لپاره اړینه ده چې هر مسلمان (نارینه او ښځینه) تجوید زده او بیا ترې د قرانکریم په تلاوت کې ګټه پورته کړي او قرانکریم په سم او صحیح ډول تلاوت کړي.

دا کتاب «د قران کریم ترتیل په اسانه تجوید» چې ستاسو په لاسونو کې دی، هڅه سوې چې په ډېره اسانه او ساده طریقه تاسو ته تجوید وښودل سي او تاسې ترې پوره ګټه پورته کړئ. هڅه دا ده چې موږ غواړو، یو مهم کتاب چې زدکړه یې هر مسلمان ته اړینه ده، تاسو ته وړاندې کړو او تاسو یې په لوستلو سره دغه مهم علم زده کړئ چې ګټه یې تاسې ته در ورسیږي.

د کتاب په لیکلو کې پوره دقت سوی، له ډېر زیار او کوشش او همدارنګه د هېواد د علم دوست او د دوه جهادونو سردار محترم ملا عبدالغني برادر اخوند له هڅونې او بشپړ معنوي ملاتړ وروسته چاپ ته چمتو سو. ددې کتاب د چاپ مالي لګښت فرهنګپال او علم دوست شخصیت د ریاست الوزراء اقتصادي مرستیال محترم ملا عبدالغني برادر اخوند په غاړه واخیست. زه د زړه له تله ددې ستر او علم دوست شخصیت څخه مننه کوم چې زما دغه اثر یې د چاپ په زېور ښکلی او دادی اوس ستاسو تر لاسه ورسېد.

د قرآن الکریم د تلاوت اداب

قاعده: دتلاوت په وخت کی باید سړی پټه خوله پاته سي.

دلیل: وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ [الأعراف:٢٠٤].

قاعده: تلاوت باید په اوداسه سره اوسي.

دلیل: لَّا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ [الواقعة:٧٩].

قاعده: تلاوت ته باید مسواک استعمال سي.

دلیل: طَيِّبوا اَفواهَكُم بِالسَّواكِ، فَاِنَّها طُرُقُ القُرآن [الحديث].[١]

قاعده: باید قران کریم په شایسته اواز او په تطبیق سره د احکامو د تلاوت.

دلیل: (وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلا) الآية ۴ من سورة المزمل

قاعده: باید د هغه شي څخه ځان وساتل شي چې ستا مقصود ته زیان رسوي، مثلاً خندا، ساعت تېری یا خبرې کول او دا مستحب کار دی چې قرآن کریم وايي او سامع ژاړي، که ژړا نه ورتله بیا دي د ژړا په رقم کښېني.

دلیل: قُلْ آمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا ۚ إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا[٢]

(١) رواه بيهقي في الشعب، صحيح الجامع/ رقم ٣٩٣٩.

(٢) الاسراء، آية ١٠٧.

(وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِن كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا)[۱]

(وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا)[۲]

قاعده: زېرى دې ورکوي په وخت د (آيات نعيم)، پناه دې غواړي په وخت د (آيات عذاب)، تسبيح دې وايي هغه وخت چې د تسبيح آيات وي، دعا دې کوي هغه وخت چې د دعا آيات وي او استغفار دې وايي هغه وخت چې آيات د استغفار وي.

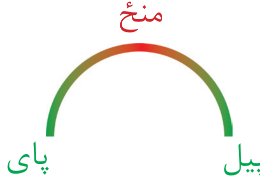
(۱) الاسراء، آية ۱۰۸.

(۲) الاسراء، آية ۱۰۹.

د تلاوت مراتب

اول: مشک[۱] په مثال د لیندۍ دی

دویم: تدویر[۲] په لغت کې د راغونډولو او ځرخولو په معنا دی او په اصطلاح کې په منځنۍ کچه د قرانکریم د لوستلو او تلاوت څخه عبارت دی. یعني نه کرار تحقیق او نه چټک تحدیر.

دریيم: حدر[۳] په لغت کې اړولو او په اصطلاح کې په تېزۍ سره د قرانکریم لوستلو ته وايي. خو باید پام مو وي چې په **(حدر)** سره د قرانکریم لوستل هیڅکله د تجوید د احکامو د نه رعایت په معنا نه دی، بلکې د تحقیق او تدویر په نسبت د تجوید قواعدو ته په پاملرنې په تېزۍ سره لوستل دي.

فایده: له تدویر څخه زیات په پنځه وخته لمانځه کې استفاده کېږي او له دې امله چې تدویر یوه متوسطه طریقه ده او **(خير الأمور اوسطها)** دی، نو له دې امله د اکثرو قاریانو او مُجَوِیْدِیْنُو د خوښې وړ طریقه ده.[۴]

تنبیه: هر قاري په دې مکلف دی چې په درې واړو حالتونو کې دتجوید د قواعدو پوره مراعات وکړي.

---

(۱) احکام تجوید، ص ۱۱.

(۲) احکام تجوید، ص ۱۱.

(۳) احکام تجوید، ص ۱۱.

(۴) منارة الاتقان، ص ۲۲.

لومړی درس

د تجوید ثبوت او ډولونه

اول: تجوید بدهي یا عملي: دا د تجوید هغه ډول دی چې پر تعلیم موقوف نه وي لکه: د صحابه‌وو تجوید یا د اوسنۍ زمانې حافظان، چې بغیر له تعلیم التجوید ښه صحیح تلاوت کوي.[۱]

دویم: نظري یا علمي: دا د تجوید هغه ډول دی چې موقوف پر تعلیم د قواعدو وي.

پوښتنه: د شرعي په دلایلو اربعة و سره د تجوید ثبوت سته؟

جواب: هو په دلائِلو اربعة و سره سته:

- **اول:** په کتاب الله سره ثبوت: سورة المزمل، آیات نمبر (۴) «وَرَتِّلِ الْقُرآنَ تَرْتِيْلًا».

تفسیر: په ارامۍ او مُهلت سره د قرانکریم داسې ویل چې اورېدونکی یې د حروفو د شمېرلو قدرت ولري.[۲]

پوښتنه: په تجوید سره د قرانکریم ویل ښنګه ثابت سول؟

جواب: له حضرت علي (رضي الله عنه) ښه پوښتنه وسوه: «الترتيل ماهو؟»

قال علي (رضي الله عنه): «الترتيل هو تجويد الحروف و معرفة الوقوف.»[۳]

---

(۱) غاية المريد، ص ۳۶.

(۲) تفسیر ایوبي، ج ۱۸، ص ۱۳۴.

(۳) التمهيد فی التجوید، ص ۴۰.

• **دویم:** د رسول‌الله (ﷺ) په سنتو سره ثبوت: «رُبَّ القاري للقرآن والقرآن یلعنهُ.»(۱)

تفسیر: ډېر وخت به یو قاري قرآنکریم وایي، خو قرآن کریم به پرې لعنت وایي، یعني غلط به یې تلاوت کوي او تجوید به نه مراعت کوي.

پوښتنه: هغه کُبار علماء چې تجوید یې نه وي ویلی، آیا تر پورته ذکر سوي حدیث شریف لاندې سول؟

جواب: له پورته ذکر شوي حدیث شریف څخه هغه څوک مراد دي چې تجوید یې ویلی وي او د قرانکریم د لوستلو پر مهال یې نه مراعت کوي.(۲)

• **درېیم:** په اجماع سره ثبوت: کله چې حضرت علي (رضي الله عنه) د ترتیل ترجمه په تجوید سره وکړه ډېر لوی لوی صحابه کرام ناست وه، هیچا یې مخالفت ونه کړ؛ بلکې چوپه خوله پاتې سول، نو دا اجماع ده.(۳)

• **څلورم:** په قیاس سره ثبوت: د نبي کریم (ﷺ) له زمانې څخه رانیولې بیا تر نن ورځې پورې هیچا د تجوید مخالفت نه دی کړی. دویم قرآن عربي دی او د تجوید له قواعدو څخه مخالفت کول بعضې وختونه حروف عجمي کوي.(۴)

• **پنځم:** قاضي بیضاوي رحمه الله فرمایي «ايْ جَوِّدِ القرآن تَجْوِیْدًا»

تفسیر: یعني قرآن په تجوید سره بنایسته کړئ.

(۱) نهایة المفید، ص۱۲.

(۲) څکه ملا علي قاري رحمه الله فرمایي چې په دغه کې درې ډلې کسان داخل دي: بې عمله، تحریف کوونکی، او غلط ویونکی. جمال القرآن، ص ۱۸.

(۳) جمال القرآن، ص ۱۸ او احکام تلاوت التجوید.

(۴) جمال القرآن، ص ۱۸، ۱۹.

دویم درس

د مصنف (رح) تعریف

پوښتنه: د جمال القرآن مصنف څوک و؟

جواب: حکیم الامت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله چې اصلي نوم یې عبدالغني او د پلار نوم یې عبدالحق و.[۱]

پوښتنه: حکیم الامت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په کوم کال وزیږېد؟

جواب: د ۱۲۸۰ قمري کال د ربیع‌الثاني میاشتې په ۵مه نېټه، د چهارشنبې په ورځ، د سهار تر سپېدو یوخه مخکې وزیږېد.[۲]

پوښتنه: حکیم الامت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په کوم ځای کې وزیږېد؟

جواب: د هندوستان په تهانه بهون سیمه کې وزیږېد.[۳]

پوښتنه: حکیم الامت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په څو کلنۍ کې وفات سو؟

جواب: په ۱۳٦۲ قمري کال کې د ضعف او معدې د ناروغۍ په سبب وفات سو او د هندوستان د عشق بازار په هدیره کې دفن سو، دا هدیره دوی په خپلو پیسو اخستې او وقف کړې وه.[۴]

---

(۱) جمال القرآن، ص ۹.

(۲) جمال القرآن، ص ۹.

(۳) جمال القرآن، ص ۹.

(۴) جمال القرآن، ص ۱۱.

پوښتنه: حکيم الامت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله څومره ژوند وکړ؟

جواب: ۸۲ کاله، ۳ مياشتې او ۱۱ ورځې.[۱]

پوښتنه: حکيم الامت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله څومره تصانيف درلودل؟

جواب: علي تهانوي رحمه الله تر (۱۰۰۰) زيات تصانيف درلودل.[۲]

(۱) درالمختار.

(۲) جمال القرآن، ص ۱۱.

درېيم درس

تر تجويد مخکې ښېګڼې

د هر فن تر زده‌کولو مخکې د درېيو شيانو او همدارنګه د تجويد تر زده‌کولو مخکې بيا د لسو[1] شيانو پېژندل ضروري دي:

۱) الف. د تجويد لغوي معنا: (تحسين شيءٍ بالشيء.)

ب. د تجويد اصطلاحي معنا: (هر حرف ته حق او مستحق ورکول.) له **(حق)** څخه مراد مخارج او صفات لازمه دي او د **(مستحق)** څخه مراد صفات عارضية دي.

۲) تعريف: هو علمٌ يبحثُ فيه عن مخارجَ الحروف و صِفاتها.

۳) موضوع: حروف هيجاء **(د الف څخه تر يا پورې)**.

۴) غرض: (صون اللسان عن الخطاء في تلاوة القرآن). (تلاوة القرآن كما أُنْزِلَ).

۵) فايده: سعادة الدارين يا د الله تعالى رضا حاصلول.

تنبه: د تجويد علم که هر چا زده کړ، هغه به په دنيا او اخرت کې کامیابه وي لکه نبي کريم ﷺ چې فرمايي: (خيركم من تعلَّم القرآن وعلَّمه.) الحديث[2]

٦) حکم: حکم بيا په دوه ډوله دی:[3]

اول؛ عمل کول پرې فرض عين دي. هر مسلمان به د تجويد د قواعدو تطبيق په

(۱) جمال القرآن، ص ۱۵ـ۱۷..

(۲) رواه البخاري، ٦،١٩٢، مشكوة ج ۱، ص ۲۰۱.

(۳) معلم التجويد، ص ۴۰.

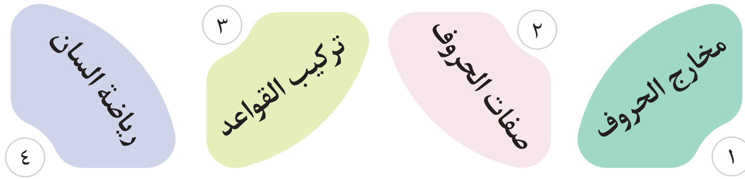

قرائت کې کوي دا فرض عین دي.

دويم؛ تلاوت يې فرض كفايي دی، يعنې د تجويد زدكړه.

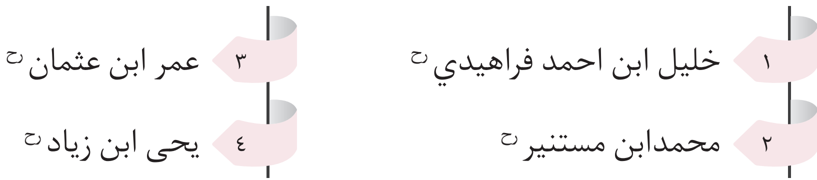
۷) فضيلت: تجويد افضل د علومو دی، ولې؟ ځكه چې په قرانكريم پورې تعلق لري او قرانكريم افضل الكتُب دی.

۸) اركان: اركان څلور دي:

قاعده: كه دا څلور اركان چا مراعات نه كړل هغه نه قاري دی او نه ورته قاري ويل كېږي.[۱]

۹) واضعين: دا هم څلور دي:

د واضعينو څخه مراد د قواعدو واضعين دي.

تنبيه: د دې فن وضع او ترتيب تقريباً د (۱۵۰) هجري سنې څخه شروع كېږي.

۱۰) مسمیٰ: د حضرت علي (رض) مقوله ده. «الترتيل هو تجويد الحروف...»

(۱) انعام التجويد، ص ۲۰.

خلورم درس

د لحن بیان

لحن په لغت کې مطلق (غلطي کولو) ته وايي او په اصطلاح[۱] کې په درې ډوله دی:

۱ د تجوید خلاف قرآن ویل (د مخارجو غلطي)

۲ یا غلط ویل (د صفاتو لازمه وو غلطي)

۳ یا بې قاعدې ویل (د صفاتوعارضه وو غلطي)

لحن: لحن په دوه ډوله دی:

لحن جلي

ښکاره او سخته غلطي

ښکاره: هرڅوک پرې پوهېږي.

سخته غلطي: کله کله د آیت معنا ته تغیر ورکوي.

لحن خفي

پټه او سپکه غلطي

پټه: بغیر د قاریانو بل څوک نه پرې پوهېږي.

سپکه غلطي: کله کله لمونځ پرې مکروه کېږي.

(۱) جمال القرآن ، ص ۲۱-۲۳.

پنځم درس

د لحن جلي او خفي بیان

جلي لحن: داسې معلومه غلطي ده چې د کلیمې په معنا کې تغییر راولي لکه په لاندې حالتونو کې:

۱. د یوه حرف بدلول په بل حرف باندې، مثال: د (الحمدُ) پر ځای (الهمدُ) تلفظ کول.[۱]

۲. د کلیمې له حروفو یو حرف کمول، مثلاً: د (لم یُولد) پر ځای (لم یُلد) تلفظ کول. د «و» حرف څرګند نه کړي.

۳. د کلیمې په حروفو کې د حرف زیاتول، مثلاً: د (الحمدُلِلّه) پر ځای (الحمدولله) تلفظ کول، د «دال» حرف پېښ دومره کش کړل سي چې «واو» پیدا سي.

۴. په حرکاتو کې تغیر، مثلاً: د (اَنْعَمْتَ) پر ځای (اَنْعَمْتُ) تلفظ سي، د «ت» حرف د زور پر ځای پېښ اداء سي.

۵. د ساکن حرف متحرک کول، مثلاً: د (اَنْعَمْتَ) پر ځای (اَنْعَمَتَ) ویل.[۲]

٦. د مشدد حرف مخفف کول، مثلاً: د (فَجَّرْنَا) پر ځای (فَجَرْنَا) ویل.

۷. د مخفف حرف مشدد کول، مثلاً: د (إلیٰ) پر ځای (إلّا) ویل.

(۱) جمال القرآن، ص ۲۱.

(۲) فوائد مکیه، ص ۵.

٨. ډک حرف تش تلفظ کول، مثلاً: د (طلاق) پر ځای (تلاق) ويل.(١)

د **جلي لحن** حکم څلور اجزاء لري:(٢)

١ په دنيا کې حرام دی.

٢ په اخرت کې د عذاب وېره سته خو يقيني نه ده.

٣ قاري او سامع يو رقم دي.

٤ چې معنا يې غلطه سي لمونځ په فاسدېږي.

خفي لحن: خفي لحن په صفات عارضيه‌وو کې راځي معنا يې کوچنۍ او پټه غلطي ده.

د **خفي لحن** حکم درې اجزاء لري: (٣)

١ په دنيا کې مکروه دی

٢ په اخرت کې د عذاب وېره نسته

٣ کله کله لمونځ پرې مکروه کېږي

(١) جمال القرآن، ص ٢٢. انعام التجويد، ص ٢٤، ٢٥. معلم التجويد، ص ٣٧،

(٢) انعام التجويد، ص٢٥.

(٣) انعام التجويد، ص ٢٦.

پوښتنه: ولې یې د لحن بحث مخته راوړی؟

جواب: الف: د عربو مقوله ده: (تعرف الاشیاء باضدادها) ځکه لحن په تلاوت کې غلطی ته وایي او باقي نورې قاعدې د تلاوت پر صحت مرتبې دي.[۱]

پوښتنه: کوم ضد چې د لحن دی هغه وجودي دی، نو هغه به یې رامخته کړی وای؟

جواب: د هغو نورو بحث ډېر و.

(۱) معلم التجوید، ص ۱۸۱. انعام التجوید، ص ۲٦.

شپږم درس

د أعوذ بالله بیان

پوښتنه: د أعوذ بالله ثبوت څنګه سوی دی؟

جواب: د أعوذ بالله ثبوت په کتاب الله سره سوی دی. «فَإِذَا قَرَأْتَ ٱلْقُرْءَانَ فَٱسْتَعِذْ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيْطَـٰنِ ٱلرَّجِيمِ.»(۱)

تفسیر: فإذا اردت أن تقرأَ فاستعذ(۲) الآیة

پوښتنه: په آیات کې د (فاستعذ) لفظ ذکر سوی او دلته د (أعوذُ) دا خو مخالفت سو؟

جواب: دلته مقصود تعلیم دی نه امر.(۳)

پوښتنه: بل ځای به یې راوښیې؟

جواب: لکه په (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ)

د أعوذ بالله په ویلو کې د قاریانو اختلاف:(۴)

یوه ډله یې واجب بولي؛ ځکه په آیت کې د امر صیغه راغلې ده، نو امر د وجوب لپاره وي.

---

(۱) آیت نمبر ۹۸، سورة النحل.

(۲) الآیه، حلبي کبیر، ص ۱۵.

(۳) انعام التجوید، ص ۲۷، فوائد مکیه، ص ۸.

(۴) فوائد مکیه، ص ۷.

دويمه ډله يې مستحب بولي؛ ځکه تلاوت مستحب او اصل دی او (اعوذُ بالله) د تلاوت فرعه ده، نو چې اصل يې مستحب وي، فرعه به يې هم مستحب وي.

پوښتنه: موږکوم يو غوره کړو؟

جواب: مستحب.

پوښتنه: ولې؟

جواب: «وَخُلِقَ الْإِنسَانُ ضَعِيفًا»[1]

(۱) آیت نمبر ۲۸. سورة النساء.

الاضاءة في اصول القراءة للشيخ علي محمد الصباع، ص ٦، وغاية المريد، ص ۴۴.

اووم درس

د بسم الله بیان

پوښتنه: د بسم الله ثبوت څنګه سوی دی؟

جواب: الف: «کل امر ذي بال لم یبدأ فیه به بسم الله فهو ابتر.»[۱]

ب: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ...»[۲]

د أعوذ بالله او بسم الله د ویلو لپاره درې ځایونه دي:[۳]

۱ د تلاوت پیل د سورت پیل

چې د قاري د تلاوت او د سورت دواړو شروع وي. دلته (أعوذ باالله او بسم الله) دواړه ویل کېږي. أعوذ باالله د تلاوت په وجه او بسم الله د سورت په وجه.

۲ د سورت په منځ کې د تلاوت پیل

چې د قاري د تلاوت شروع وي او د سورت منځ وي. دلته أعوذبالله ویل کېږي ځکه د تلاوت شروع ده او په بسم الله کې اختیار دی، خو که وویل شي بهتره ده.

---

(۱) الحدیث.

(۲) آیت نمبر ۱، سورة العلق.

(۳) جمال القرآن، ص ۲۴.

۳
د تلاوت په منځ کې د سورت پیل

چې د قاري د تلاوت په منځ کې سورت راسي دلته یوازې بسم الله ویل کېږي. أعوذبالله د تلاوت په شروع پورې اړه لري.

د دغو درېیو ځایونو لپاره څلور حکمونه دي:[۱]

۱ .**فصل کل:** (أعوذ بالله) (بسم الله) (سورة) ټوله په جلا جلا ساه ویل.

۲ .**وصل کل:** (أعوذ بالله) (بسم الله) (سورة) ټوله په یوه ساه ویل.

۳ .**فصل اول وصل ثاني:** (أعوذ بالله) په جلا ساه ویل، (بسم الله) او (سورة) په جلا ساه ویل.

۴ . **وصل اول فصل ثاني:** (أعوذ بالله) او (بسم الله) په جلا ساه ویل او (سورة) په جلا ساه ویل.

---

(۱) جمال القرآن، ص ۲۵، و ف، ص ۱۰.

اتم درس

په دغو درېیو ځایونو کې د څلورو حکمونو جاري کول

لومړی: «**د تلاوت او د سورت پیل**» دلته څلور واړه حکمونه جائز دي، خو بهتره یې اول (**فصل کُل**) دی.

دویم: «**د سورت په منځ کې د تلاوت پیل**» دلته (**فصل اول، وصل ثاني**) غیر جائز دی، ځکه چې بیا اوربدونکي ته شک پیدا نسي.

درېیم: «**د سورت پیل د تلاوت په منځ کې**» دلته (**وصل اول، فصل ثانی**) غیر جائز دی؛ ځکه چې بیا اوربدونکي ته شک پیدا نسي.[۱]

پوښتنه: سامع ته به څنګه شک پیدا سي؟

جواب: سامع فکر ونه کړي چې بسم الله د سورت جز ده؛ بلکې بسم الله د کتاب جز ده. ځکه بسم الله مستقل آیت دی.[۲]

تنبیه: بسم الله د سورتونو د جلاوالي لپاره لیکل سوې ده. عن ابن عباس، قال: کان النبي صلى الله علیه وسلم «لا یعرف فصل السورة حتی تنزل علیه بسم الله الرحمن الرحیم»[۳]

---

(۱) جمال القرآن، ص ۲۵، و فوائد مکیه، ص ۱۰.

(۲) تفسیر ایوبي، ص ۳۴، ج ۱، و شرح فوائد مکیه، ص ۸۹، و فوائد مکیه، ص ۱۱.

(۳) رواه ابو داود، رقم ۷۸۸.

تنبيه: بسم الله خو د سورت د سر لپاره وضعه سوې ده، نه د سورت د پای لپاره.[۱]

پوښتنه: د قران کريم (۱۱۴) سورتونه دي او د ټولو په سر کې بسم الله ويل کېږي، د سورة برائت يا توبه په سر کې ولې بسم الله نه ويل کېږي؟

جواب: د څلورو وُجوه له امله:

اول- جبرائيل عليه السلام نه ده راوړې.[۲]

دويم- حضرت عثمان (رضي الله عنه) نه ده ليکلې.[۳]

دريیم- په سورة توبه کې د قهر بحث دی او بسم الله د رحمت لپاره ده.[۳]

څلورم- سورة توبه د سورة انفال جزء ده او د سورة انفال په سر کې بسم الله ليکل سوې ده.[۳]

پوښتنه: د سورة انفال په سر کې يې ولې ليکلې ده؟

جواب: هلته د قهر بحث لږ دی.[۴]

پوښتنه: که د سورة برآئت په مابين کې شروع کوي؟

جواب: أعوذ بالله ويل ضروري دي او بسم الله ويل نبه کار دی.[۵]

پوښتنه: ولې؟

جواب: د قهر د تقليل له امله.

---

(۱) احکام التجويد، ص ۲۲ او معلم التجويد، ص ۲۳۴.

(۲) معارف القرآن، ج ۳، ص ۷۰. احکام التجويد، ص ۲۲ او معلم التجويد ص ۲۳۴.

(۳) انعام التجويد، ص ۳۲.

(۴) انعام التجويد، ص ۳۳.

(۵) فوائد مکيه، ص ۹ او معلم التجويد ص ۲۳۹.

نهم درس

د سورت انفال قواعد

فايده: كه سورة انفال خلاص سو او په سورة برآئت مو شروع كوله، دلته درې وجهې روا دي:

۱: وقف ۲: وصل ۳: سكته:[۱] (اولٰی وقف دی بيا وصل دی بيا سكته ده.)

مسله: كه قاري سورت انفال خلاص كړی، بيا سورت برائت شروع كوي، نو دلته بسم الله نه ويل كيږي. لكن كه تلاوت د سورت برائت له سر څخه شروع كوي، بيا به بسم الله وايي.[۲]

فايده: كه يو اجنبي سړي ته بغير د تجويد د قواعدو ځواب وركړي، نو اعوذ بالله به په پټه سره راګرځوي. كه جهر وي كه خفيه.[۳]

فايده: «**أعوذ بالله**» او «**بسم الله**» د تلاوت تابع دي؛ كه جهر وي كه خفيه. له پورتنۍ قاعدې پرته.[۴]

فايده: كه تلاوت د يو ضرورت په خاطر قطع سي، لكه: (ټوخی، نوړل يا د قرائت قاعده.) يو چا ته ور وښيي دلته (**أعوذبالله او بسم الله**) راګرځول نه غواړي.[۵]

---

(۱) معلم التجويد، ص ۲۳۸.

(۲) معارف القرآن، ج ۳، ص ۷۰.

(۳) معلم التجويد، ص ۲۳۲.

(۴) معلم التجويد، ص ۲۳۲، ۲۳۴ او احكام التجويد، ص ۲۲.

(۵) فوائد مكيه، ص ۱۲.

لسم درس

د مخارجو بیان

تر مخارجو مخکې د شپږو شیانو[۱] پېژندل ضروري دي:

اول: د مخرج لغوي معنا **(موضع الخروج)** او همدارنګه د مخرج اصطلاحي معنا **(حیز مولیدُ للحرف)**.

دویم: د مخارجو تعداد: د امام خلیل صاحب (رح) په مشهور قول د مخارجو تعداد ۱۷ دی.

پوښتنه: آیا غیر مشهور قول هم شته؟

جواب: هو غیر مشهور قول هم شته او هغه د امام سیبوی (رح) دی چې د مخارجو تعداد ۱٦ یادوي. هغه اول نه مني. امام فراء يې بیا ۱۴ یادوي. هغه اول نه مني او نهم، لسم او یوولسم بیا دريې واړه په یوه حسابوي.[۲]

پوښتنه: ولې د امام خلیل (رح) قول مشهور سو؟

جواب: د امام خلیل (رح) قول په دوو وجهو مشهور سو: **الف** - هغه د علم تجوید اول استاد دی. **ب**- هم د امام فراء او امام سیبوی (رح) استاد دی.

قانون: کله چې د شاګرد او استاد خبره سره ټکر سي، نو د اُستاد خبره معتبره وي.[۳]

---

(۱) انعام التجوید، ص ۳٦.

(۲) فوائد مکیه، ص ۱۴ او ۱۵.

(۳) انعام التجوید، ص ۳۷ او جمال القرآن، ص ۲۷.

پوښتنه: ولې امام خلیل (رح) مخارج ۱۷ بولي؟

جواب: هغه هر حرف ته مخرج ثابتوي.[۱]

پوښتنه: ټول مخارج ۱۷ دي او حروف بیا ۲۹ دي. نو هر حرف ته څنګه مخرج ثابت سو؟

جواب: د حروفو تر منځ درې نسبتونه دي: بُعْدِ مُخْرَجْ، قُرْبِ مخرج اَوْ اِتِّحَادِ مخرج.[۲]

درېیم: د حرف پېژندل په لغت کې کناره او یا هم طرف ته وایي او په اصطلاح کې بیا «هو صوت یعتمد علی المخارج المحقق او مقدر.»[۲]

تنبیه: مقدر دوه دي: اول او آخر.[۲]

څلورم: د حروفو تعداد ۲۹ دی.[۲]

حروف په قرآن کریم کې (۲۹) دي، خو بعضې مجویدین حضرات وایي (۲۸) دي، ځکه د **الف** او **همزه** تر منځ تفاوت نه مني.

مونږ جواب ورکوو چې د الف او همزه ترمنځ (۵) تفاوته دي:

۱ . (الف) همیشه ساکن وي او (همزه) هم ساکن راتلای سي هم متحرک.

۲ .(الف) یو شکل لیکل کېږي او (همزه) هم د (الف) په شکل او هم د (ع) د سر په شکل لیکل کېږي.

۳ .(الف) د کلیمې په سر کې نه سي راتلای او (همزه) بیا راتلای سي.

---

(۱) انعام التجوید، ص ۳۷ او جمال القرآن، ص ۲۷.

(۲) جمال القرآن، ص ۲۷، وغایة المرید، ص ۱۲۴.

۴ .(الف) د مقدر مخرج او (همزه) بیا د محقق مخرج څخه اداء کېږي.

۵ .په (الف) کې د رخوت او په (همزه) کې د شدت صفت دی.

پنځم: د حرف او مخرج ترمنځ فرق په (بعد مخرج، قرب مخرج او اتحاد مخرج) کې دی.[۱]

شپږم: د مخارجو تقسیم: دوه ډوله دي، **(محقق، مقدر.)**[۲]

فایده: مخارج (۱۱) لقبونه لري. (جوفیه، حلقیه، لهاتیه، شجریه، حافیه، طرفیه، ذلقیه، نطعیه، صفیریه، شفویه او خیشومیه.)[۲]

فایده: د مخارجو (**وصول**) یا (**اجمالي مخارج**) (۵) دي. (جوف، لسان، حلق، شفتین او خیشوم.)[۳]

---

(۱) انعام التجوید، ص ۳۸.

(۲) انعام التجوید، صفحه ۳۹، ۴۰.

(۳) انعام التجوید، صفحه ۳۹، ۴۰.

يوولسم درس

د مخارجو تقسيم

فايده: د مخرج محقق تفسير: «جزءٌ معينٌ مِنْ اجزاءِ الحلقِ، والسانِ، والشفتين.»

فايده: د مخرج مقدر تفسير: «جزءٌ غير معينٌ من اجزاء الحلق، والسان، والشفتين.»[۱]

- **لومړی: مخرج،** د جوف دهن دی، دلته درې حروف اداء کېږي: (الف، واو، ی) چې مده وي، دغه حروف درې نومونه لري: (جوفيه، هوآئيه او مده.)
- **دويم: مخرج،** د اقصی حلق دی، دلته (ء ها) اداء کېږي.
- **دريم: مخرج:** د وسط حلق دی، دلته (ع ح) اداء کېږي.
- **څلورم: مخرج،** د ادنی حلق دی، دلته (غ خا) اداء کېږي او دغه حروف دوه نومونه لري: (حروف اظهار او حروف حلقي.)
- **پنځم: د ق مخرج،** د ق د مخرج اداء کولو پر مهال د ژبې بېخ لوړ تالو ته پورته کېږي، له لهات څخه د ستوني خوا ته.
- **شپږم: د ک مخرج،**[۲] د ک د اداء کولو پر مهال د ژبې بېخ لوړ تالو ته پورته کېږي له لهات څخه د خولې خوا ته، دغو حروفو ته حروف (لهاتية) وايي.

تنبيه: لهات اخرنی يا حلقي ژبې ته وايي.

---

(۱) معلم التجويد، ص ۳۳، ۴۴.

(۲) جمال القرآن، ص ۲٦.

دوولسم درس

د غاښو تفصیل

اول) تعریف: اکثره وخت د اکثره خلکو په خوله کې (۳۲) غاښونه وي.[۱]

دویم) تقسیم: دغه (۳۲) غاښونه په شپږو ډولونو وېشل شوي دي.[۲]

۱ **.ثنایا:** ثنایا غاښونه څلور دي چې دوه یې (سفلی) او دوه یې (علیا) بلل کېږي.

پوښتنه: ولې ثنایا ورته وایي؟

جواب: دوه دوه دي.

پوښتنه: ولې یې ثنایا و (علیا) ته تقسیم کړل؟

جواب: د ثنایا (علیا) څخه حروف اداء کېږي.

۲ **.روباعیات:** رباعي غاښونه هم څلور دي.

پوښتنه: ولې ورته روباعیات وایي؟

جواب: د څلورو عدد پرې بشپړ کېږي.

۳ **.ناب:** ناب غاښونه هم څلور دي.

پوښتنه: ولې ناب ورته وایي؟

---

(۱) انعام التجوید، ص ۴۳.

(۲) جمال القرآن، ص ۳۰ او نهایة القول المفید ص ۴۳.

جواب: ناب داړې ته وايي او دغه غاښونه هم د داړو په شان تېره دي، ځکه ورته ناب وايي.

۴ .ضواحک: ضواحک غاښونه هم څلور دي.

پوښتنه: ولې ضواحک ورته وايي؟

جواب: په ضحکه خندا کې معلومېږي.

تنبیه: خندا درې ډوله ده: (قهقهه، ضحکه او تبسم.)[1]

۵ .طواحن: طواحن غاښونه ۱۲ دي.

پوښتنه: ولې ورته طواحن وايي؟

جواب: طحن ژوولو ته وايي او په طواحن غاښونو هم شی ژوول کېږي.

٦ .ناجذ: دا غاښونه هم څلور دي.

پوښتنه: ولې ناجذ ورته وايي؟

جواب: نجذ ماتوالي ته وايي او په دغو غاښونو هم کلک شی ماتېږي.

فايده: ناجذ، طواحن او ضواحک غاښونه چې شمېر يې (۲۰) ته رسېږي، اضراس هم ورته وايي.

پوښتنه: ولې اضراس ورته وايي؟

جواب: اَضْرَاْسَ جمع د ضرس ده او ضَرْسَ زامې ته وايي او دوی هم د زامې غاښونه دي.

پوښتنه: په دې سره خو د غاښونو ډولونه (۷) سول، دا څنګه؟

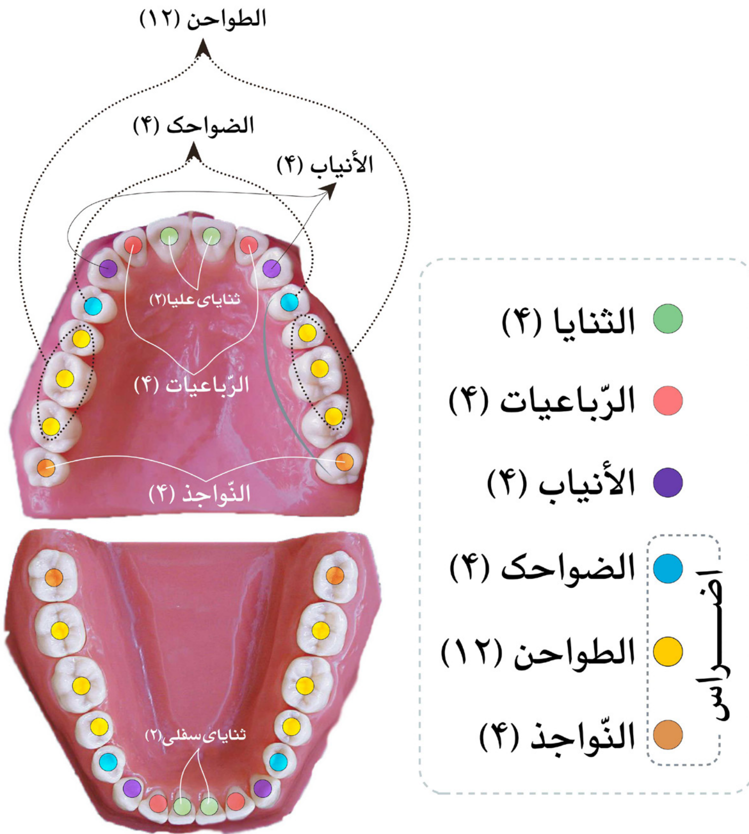
(۱) انعام التجوید، ص ۴۳.

جواب: اضراس ځانته ډول نه دی؛ دا د دغو ډولونو ټخه جوړ دی.

پوښتنه: ولې يې د غاښو بحث په مابین کې راوړی؟

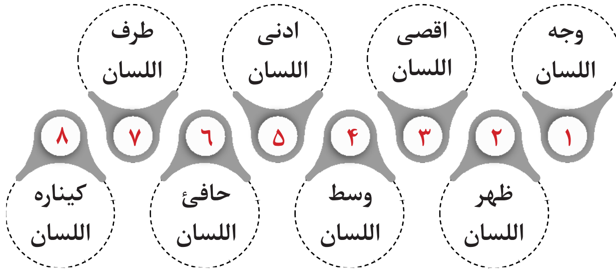
جواب: راتلونکي مخارج ورسره تعلق لري.

دیارلسم درس

د ژبې تقسيم

د انسان په خُوله کې پرته د غوښې عضله چې موږ ژبه ورته وايو، د حروفو د مخارجو له مخې په (۸) برخو وېشل سوې ده:[۱]

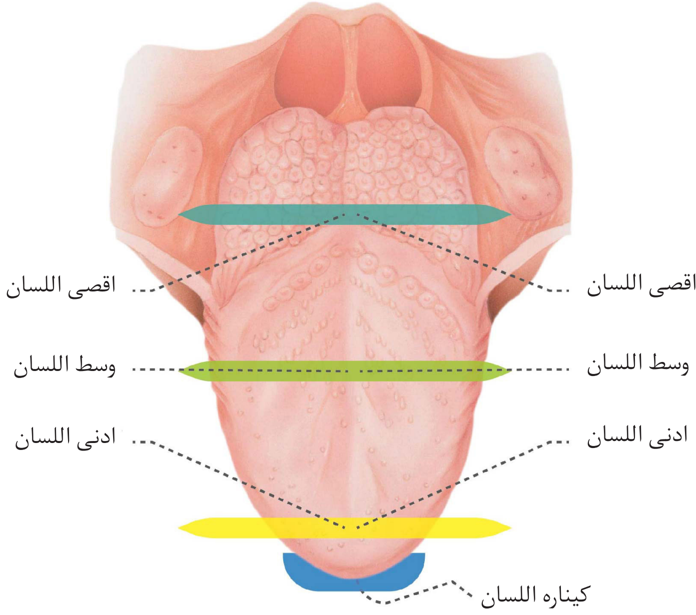

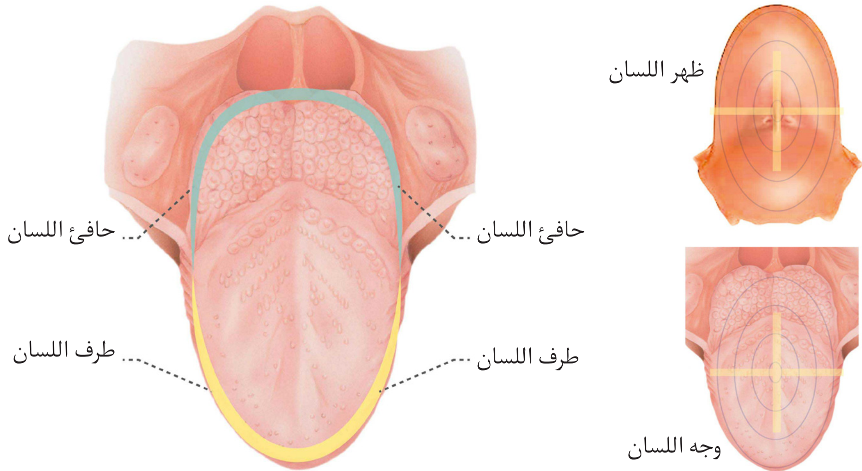
تعریفونه:

۱ . وجه اللسان: (مخ د ژبې)
۲ . ظهر اللسان: (شا د ژبې)
۳ . اقصى اللسان: (پای د ژبې)
۴ . وسط اللسان: (مابين د ژبې)
۵ . ادنىٰ اللسان: (د ژبې د لوړې خوا سر)
۶ . كيناره اللسان: (د ژبې د لاندې خوا سر)
۷ . طرف اللسان: (د ژبې د منځ څخه تر سر پورې دواړه طرفونه)
۸ . حافئ السان: (د ژبې له منځ څخه تر حلق پورې دواړه طرفونه)

(۱) جمال القرآن، ص ۳۰.

اقصی اللسان
اقصی اللسان
وسط اللسان
وسط اللسان
ادنی اللسان
ادنی اللسان
کيناره اللسان

ظهر اللسان
حافئ اللسان
حافئ اللسان
طرف اللسان
طرف اللسان
وجه اللسان

پوښتنه: ولې يې ژبه په (۸) برخو وېشلې ده؟

جواب: ځکه چې د هرې مذکورې برخې څخه يې حرف اداء کېږي.

اووم: مخرج حروف شجريه، (ج، ش، ى) چې يا **(لين)** وي او يا هم **(حركت)** ولري، خو غير مده وي. د دغو حروفو د اداء په وخت کې د ژبې منځ لوړ تالو ته پورته کېږي.

اتم: د ض مخرج، د دغه حرف اداء د حافۍ اللسان څخه ده چې د اضراسو علياوو د وريو سره موښلې. حكيم الأمت وايي چې اداء يې د اضراسو د چپه طرف څخه اسانه ده.

نهم: د ل مخرج، د دغه حرف اداء د طرف اللسان څخه ده چې د څلورو ډوله غاښونو وريو ته ورتخته سي. (ثنايا، روباعيات، ناب او ضواحک.)

لسم: د ن مخرج، د دغه حرف اداء د طرف اللسان څخه ده چې د درې ډوله غاښونو د وريو سره ټكر وخوري. (ثنايا، روباعيات او ناب.)

يوولسم: د ر مخرج: د دغه حرف اداء د طرف اللسان څخه ده چې د دوه ډوله غاښونو د وريو سره ټكر سي (ثنايا او روباعيات) يو څه و ظهر اللسان ته هم دخل پکې سته.

تنبيه: (ل، ن، ر): حروف دوه نومونه لري، «طرفيه او ذلقيه» ذلق زامې يا لساني ته وايي.

دوولسم: مخرج (ط، د، ت)، د دغو حروفو اداء چې ادنىٰ اللسان د ثنايا عليا و بيخونو ته ورتخته سي. د دغو حروفو نوم (نطعيه) دى. نطع کډې ته وايي.

ديارلسم: مخرج (ظ، ذ، ث)، د دغو حروفو اداء چې ادنىٰ اللسان د ثنايا عليا د سرو سره موښلې. د دغو حروفو نوم (لثويه) دى. لثويه نښلېدلو ته وايي.

څوارلسم: مخرج (ص، ز، س)، د دغو حروفو اداء چې کناره اللسان د ثنایا یې سفلیٰ د سرو سره وموښلي سره د یو څه یوځایوالي د ثنایای علیا. د دغو حروفو نوم (صفیریه) دی.

فایده: صفیر، د ژبې او شونډو څخه تېز د شپیلکې په شان اواز راوځي.[1]

پنځلسم: د ف مخرج، د دغه حرف اداء د ثنایا علیا سرونه او د لاندې شونډې منځ.

شپاړسم: مخرج (ب، م، و)، د «ب» حرف د شونډو د لندې حصې څخه اداء کېږي، نو ځکه بحري ورته وايي. د «م» حرف د شونډو د وچې حصې څخه اداء کېږي؛ نو ځکه بري ورته وايي. د «و» حرف د شونډو د کامل ګولوالي څخه اداء کېږي؛ نو ځکه ورته غونچه یې وايي. د دغو حروفو نوم (شفویه) دی.

اوولسم: مخرج خیشوم، خیشوم د پوزې نرمۍ ته وايي. دلته نون مخفات اداء کېږي.

پوښتنه: مخارج د حروف لپاره څه اهمیت لري؟

جواب: د مور.

فایده: حکیم الامت (رح) فرمايي چې حرف ساکن کړئ او همزه پرې داخله کړئ، هرځای ته چې ورسېد هغه د دغه حرف مخرج دی.[2]

(۱) جمال القرآن، ص ۳۵.

(۲) جمال القرآن، ص ۳۸.

څوارلسم درس

د صفاتو بحث

فایده: تر صفاتو مخکې (۸) شیان پېژندل ضروري دي:[۱]

اول: لغوي معنا (ماقام با لشئ). **اصطلاحي معنا** (الصفت هي كيفيتٌ عارضةٌ للحرف، عندحصول، في المخرج).

دويم: اقسام، په دوه ډوله دي: **(لازيمه او عارضيه).**

دريیم: تعداد، په مشهور قول سره د مخارجو تعداد ۱۷ دی.

پوښتنه: غير مشهوره صفات هم سته؟

جواب: هو وروسته به يې بيان راسي ان شاءالله.

څلورم: په حرف کې څو صفات راځي؟ ۵ یا ٦ یا ۷.

پنځم: په حرف کې زيات صفات څو راځي او کم څو راځي؟

جواب: زيات ۷ او کم ۵.

شپږم: د صفاتو معلومولو طريقه، کوم حرف چې د صفت په يوه مجموعه کې وي نو د ضد په مجموعه کې نه سي راتلای.

اووم: د صفت تعريف، هغه به د هر صفت سره په خپل ځای کې راسي.

اتم: حروفو ته د صفاتو ګټه څه ده؟

---

(۱) جمال القرآن، ص ۴۰.

جواب: درې ګټې لري (۱) د حروفو ترمنځ تمایز او جلاوالی راولي. (۲) د حیوانانو او انسانانو ترمنځ فرق راولي؛ ځکه انسان د مخرج او صفاتو دواړو خیال ساتي او حیوان یوازې د مخرج خیال ساتي. (۳) د حروفو اطمینان په راځي، ځکه صفات حروفو ته داسې مثال لري لکه د کوچنیانو لپاره زانګو.[۱]

پنځلسم درس

د صفاتو نومان: «لازيمه، ذاتيه، مميّزه، موقومه.»

صفات لازيمه په دوه ډوله دي: اول: ۱۰ یې متضاده دي او تضاد یې تقابولي دي. دويم: ۷ غیر متضاده دي.[۲]

تفصيل: تر هر صفت مخکې پنځه شیان پېژندل ضروري دي: (لغوي معنا. اصطلاحي معنا. مطلبي معنا. مجموعه او ضد یې.)[۳]

اول لس متضاده صفات.

(۱) انعام التجوید، ص ۵۱.

(۲) جمال القرآن، ص ۴۱، ۴۸.

(۳) انعام التجوید، ص ۵۳.

دا لس صفات پنځه مجموعې لري:[۱]

اوله مجموعه:

اول: همس دی

- همس په **لغت** کې کراروالي ته وايي.
- په **اصطلاح** کې چې په کومو حروفو کې دا صفت پیدا سي حروف مهموسه ورته وايي.
- **مطلب** يې د دې حروفو د اداء په وخت کې به ساه جاري وي او په اواز کې به يو ډول ښکتوالی وي.
- **مجموعه** يې(۱۰) حروف دي «فَحَثَّهُ شَخْصٌ سَكَتْ». (معنا) شوق او ترغیب ورکړئ هغه چا ته چې خاموشي يې غوره کړې وي.
- **ضد** يې **جهر** دی.

دويم: جهر.

- جهر په **لغت** کې لوړوالي ته وايي.
- په **اصطلاح** کې چې په کومو حروفو کې دا صفت پیدا سي حروف مجهوره ورته وايي.
- **مطلب** د دغو حروفو د اداء په وخت کې به ساه بنده او په اواز کې به يو ډول لوړوالی وي.
- **مجموعه** يې له مهمو سوو حروفو پرته په باقي (۱۹) حروفو کې جهر دی.
- **ضد** يې **همس** دی.

(۱) جمال القرآن، ص ۴۲.

دویمه مجموعه:

دریيم: شدت.

- شدت په **لغت** کې سختي ته وایي.
- په **اصطلاح** کې چې په کومو حروفو کې دا صفت پیدا سي حروف شدیده ورته وایي.
- **مطلب** د دغو حروفو د اداء کولو پر مهال باید ساه بنده او په اواز کې یو ډول سختي وي.
- **مجموعه** یې (۸) حروف دي. (اجدک قطبت) (معنا) چې ما ته پیدا کړې تروش مخی.
- **ضد** یې **رخوت** دی.

څلورم: رخوت.

- رخوت په **لغت** کې نرمۍ ته ویل کېږي.
- په **اصطلاح** کې چې په کومو حروفو کې دا صفت پیدا سي، حروف رخوة ورته وایي.
- **مطلب** د دغو حروفو د اداء په وخت کې ساه جاري وي او په اواز کې یو ډول نرمي وي.
- د حروفو رخوة و **مجموعه** باقي (۲۱) حروف دي.
- **ضد** یې **شدت** دی.

شپاړسم درس

فایده: د شدت او رخوت ترمنځ د توسط بل صفت هم سته

پوښتنه: توسط[۱] څه ته وايي؟

جواب:

- په **لغت** کې د يو شي منځ ته ويل کېږي.
- په **اصطلاح** کې چې د کومو حروفو په منځ کې دا صفت پيدا سي، هغو ته حروف متوسطه وايي.
- **مطلب** د دغو حروفو په اواز کې نه د شدت په شان سختي او نه د رخوة په څېر نرمي وي.
- **مجموعه** يې (۵) حروف دي. (لِنْ عُمَرْ) (معنا) نرم سه عمره.

فایده: د توسط صفت مستقل صفت نه شمېرل کېږي، نو ځوک دي دا توهم نه کوي چې ټول صفات (۱۸) سول؛ ځکه توسط علیٰ حده صفت نه دی.[۲]

پوښتنه: ولې يې (ت، ک) حروف هم په مهموسه‌وو کې شمارلي چې هلته ساه جاري وي او هم يې په حروفو شديده وو کې شمارلي چې هلته ساه بنده وي. اصلي پوښتنه دا ده چې په يوه حرف کې هم ساه جاري او هم بنده کېدلی سي؟

جواب: په دغه دوو حروفو کې د شدت صفت قوي دی او د همس صفت بيا ضعيف دی. ځکه خو د شدت د قوت په خاطر اواز بندېږي او د همس د ضعف

(۱) جمال القران، ص۴۴.

(۲) جمال القرآن، ۴۴ او احکام التجوید، ص ۴۵.

په خاطر بيا لږ ساه جاري کېږي.[۱]

تنبيه: البته چې ډېره ساه جاري نه سي؛ ځکه بيا (**ها**) پيدا کېږي چې دا لحن جلي دی. د دې لپاره بل جواب دا هم دی چې همس او شدت سره ضد نه دي.[۲]

درېيمه مجموعه:

پنځم: استعلاء:

- استعلاء په **لغت** کې لوړوالي ته ويل کېږي.
- په **اصطلاح** کې چې په کومو حروفو کې دا صفت پيدا سي، حروف مستعليه ورته وايي.
- **مطلب** د دغو حروفو د اداء په وخت کې د ژبې پای لوړ تالو ته پورته کېږي.
- **مجموعه** يې (۷) حروف دي. **(خص ضغط قظ)** (معنا) قبر ته دې ځان بيداره کړه قبر ځای د تنگۍ دی.
- **ضد** يې **استفال** دی.

شپږم: استفال:

- په **لغت** کې کښته‌والي ته وايي.
- په **اصطلاح** کې چې په کومو حروفو کې دا صفت پيداسي، حروف **مستفله** ورته وايي.
- **مطلب** د دغو حروفو د اداء په وخت کې د ژبې پای لوړ تالو ته نه پورته کېږي.
- **مجموعه** يې له مستعليه‌وو حروفو څخه پرته باقي نور (۲۲) حروف مستفله دي.
- **ضد** يې **استعلاء** دی.

---

(۱) جمال القرآن، ص ۴۵.

(۲) انعام التجويد، ص ۵۵.

پوښتنه: جهر او استعلاء دواړه يوه معنا لري، آيا د دواړو معنا لوړوالی دی؟
جواب: جهر د اواز او استعلاء د اداء د محل لوړوالي ته ويل کېږي.

څلورمه مجموعه:

اووم: اطباق:

- په **لغت** کې چسپېدلو ته وايي.
- په **اصطلاح** کې په کومو حروفو کې چې دا صفت پيدا سي، حروف مطبوقه ورته وايي.
- **مطلب** د دغو حروفو د اداء په وخت کې د ژبې منځ لوړ تالو ته پورته کېږي.
- **مجموعه** يې (۴) حروف دي. (ص، ض، ط، ظ).
- **ضد** يې **انفتاح** دی.

اتم: انفتاح:

- انفتاح په **لغت** کې خلاص والي ته وايي.
- په **اصطلاح** کې چې په کومو حروفو کې دا صفت پيدا سي، حروف منفتحه ورته وايي.
- **مطلب** د دغو حروفو د اداء په وخت کې د ژبې منځ لوړ تالو ته نه پورته کېږي.
- **مجموعه** يې **له** مطبوقه حروفو څخه پرته باقي (۲۵) حروف منفتحه دي.
- **ضد** يې **اطباق** دی.

اوولسم درس

قاعده:

د دغو څلورو صفاتو (استعلاء، استفال، اطباق، انفتاح) پر بنیاد تهول حروف پر درې ډوله دي:

۱ .مستعلیه مطبوقه: دا څلور حروف دي: (ص، ض، ط، ظ) چې هر وخت ډک ویل کېږي. ځکه د اداء په وخت کې یې د ژبې پای او منځ دواړه لوړ تالو ته پورته کېږي.

۲ .مستعلیه منفتحه: دا درې حروف دي: (ق، غ، خ) دا متوسط ویل کېږي، ځکه د اداء په وخت کې یې د ژبې پای لوړ تالو ته پورته کېږي او منځ یې نه پورته کېږي.

۳ .مستفله منفتحه: له (ص، ض، ط، ظ، ق، غ، خ) حروفو څخه پرته نور تهول باریک ویل کېږي. ځکه د اداء په وخت کې نه د ژبې پای پورته کېږي، نه منځ.[1]

پوښتنه: لام (جلاله) او (الف) او (را) هم ځینې وخت ډک ویل کېږي، خو ولې مو په ډکو حروفو کې شمار نه کړل؟

جواب: د مذکوره حروفو ډکوالی عارضي دی او زموږ ذاتي ډکوالی مقصد دی.[2]

---

(۱) جمال القرآن، ص ۴۷

(۲) انعام التجوید، ص ۵۷.

پنځمه مجموعه:

نهم: اذلاق:

- په **لغت** کې طرف یا بغل ته ویل کېږي.
- په **اصطلاح** کې چې په کومو حروفو کې دا صفت پیدا سي حروف مذلقه ورته وایي.
- **مطلب** دغه حروف د ژبې او شونډو څخه په نرمۍ سره اداء کېږي .
- **مجموعه** یې (٦) حروف دي: **(فرمن لب)**
- **ضد** یې **اصمات** دی.

لسم: اصمات:

- په **لغت** کې سختۍ ته ویل کېږي.
- په **اصطلاح** کې چې په کومو حروفو کې دا صفت پیدا سي حروف مصمُته ورته وایي.
- **مطلب** دغه حروف د ژبې او شونډو څخه په سختۍ سره اداء کېږي.
- **مجموعه** یې له مذلقه حروفو پرته دا نور ټول (٢٣) حروف مصمته دي.
- **ضد** یې **اذلاق** دی.

اتلسم درس

غیر متضاد صفات[۱]

تر غیر متضاده صفاتو مخکې د څلورو شیانو پېژندل ضروري دي:

لغوي معنا، اصطلاحي معنا، مطلبي معنا او مجموعه

اول: صفیر:

- په **لغت** کې شپېلکۍ ته وايي.
- په **اصطلاح** کې چې په کومو حروفو کې دا صفت پیدا سي حروف صفیریه ورته وايي.
- **مطلب** د دغو حروفو د اداء په وخت کې له ژبې او شونډو څخه تېز د شپیلکۍ په شان اواز راوځي.
- **مجموعه** يې (۳) حروف دي. (ص، س، ز)

فایده: صفیر پر درې ډوله دی:

۱ .**صفیري اعلیٰ:** دا په (ز) حرف کې دی؛ څکه اواز يې د مچمچۍ له اواز سره مشابهت لري.

۲ .**صفیر اوسط:** داپه (س) حرف کې دی؛ څکه اواز يې د ملخ له اواز سره مشابهت لري.

۳ .**صفیر ادنیٰ:** دا په (ص) حرف کې دی؛ څکه اواز يې د اوبښ له تګ سره مشابهت لري چې په رېګو کې روان وي.

---

(۱) جمال القرآن، ص ۴۸.

دویم: قلقله:

- په **لغت** کې حرکت ته وایي.
- په **اصطلاح** کې چې په کومو حروفو کې دا صفت پیدا سي حروف مقلقله ورته وایي.
- **مطلب** د دغو حروفو د اداء په وخت کې د دوی د سکون په وخت کې د دوی په مخرج کې یو اواز پیدا کېږي، هغه ته قلقله ویل کېږي.
- **مجموعه** یې (۵) حروف دي: **(قط بجد) (معنا)** ستوری د نیکبختی.

فایده: قلقله په دوه ډوله ده:

۱ **.کبرا:** چې د کلیمې په آخر کې د قلقلې حرف راسي. **(خَلَق)**

۲ **.صغرا:** چې د کلیمې په منځ کې د قلقلې حرف راسي. **(يَجْمَعُوْنَ)**

فایده: په **(کبرا)** او **(صغرا)** کې چې حرف مشدد راسي هغې قلقلې ته **(اعلیٰ)** هم وایي.

فایده: په **(کبرا)** او **(صغرا)** کې چې حرف ساکن وي هغې قلقلې ته **(ادنیٰ)** هم وایي.

پوښتنه: ولې یې قلقله په دغه پنځو حروفو کې را حصر کړې ده؟

جواب: په دغو حروفو کې یو صفت د شدت دی چې اواز پکې سخت وي او بل صفت د جهر دی چې اواز پکې لوړ وي. نو په کومو حروفو کې چې اواز سخت او لوړ سي، نو یو زاید اواز پیدا کېږي او هغه اواز ته قلقله وایي.[1]

پوښتنه: دغه دوه صفته خو په **(همزه)** کې هم سته، هلته ولې قلقله نه کېږي؟

جواب: د قلقلې د حروفو په مخرج کې پراخي ده، کله چې د مخرج دوې حصې ټکر سره وخوري، نو اواز یې اورېدونکی فهمولای سي چې دغه د قلقلې اصلي تعریف هم دی. خو د **(همزه)** په مخرج کې **(تنګي)** ده، کله چې د مخرج دوې

(۱) انعام التجوید، ص ۵۸.

حصې ټکر سره وخوري، نو اواز يې اورېدونکی نه سي فهمولی؛ ځکه مجويدين حضرات وايي چې په (همزه) کې ضغطه کېږي يعني جَتْکَهْ کېږي.

فايده: د قلقلې د اداء په وخت کې چې اواز د مخرج سره ټکر وخوري او بېرته را وغورځي، خو د جتکې د اداء په وخت کې چې اواز له مخرج سره ټکر وخوري، بېرته نه راغورځېږي.[۱]

نولسم درس

فايده: قلقه پر ۵ برخو وېشل سوې ده[۲]

۱ .**اعلیٰ:** اعلی چې د قلقلې حرف د کليمې په اخر کې مشدد وي او وقف پرې وسي، لکه: «اَلْحَقَّ».

۲ .**عالي:** عالي چې حرف د کليمې په آخر کې مشدد نه وي؛ خو وقف پرې وسي، لکه: «کَسَبَ».

۳ .**وسطیٰ:** وسطی کې حرف د کليمې په آخر کې مشدد وي، خو وقف پرې و نه سي، لکه: «الحقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ».

۴ .**اوسطه:** اوسطه کې حرف د کليمې په منځ کې وي او ساکن هم وي، لکه: «يَجْمَعُونَ».

۵ .**ادنیٰ:** په ادنی کې حرف متحرک وي، خو مجويد يې درک کولی سي، هر څوک نه.

(۱) انعام التجويد، ص ۵۹.

(۲) احکام التجويد، ص ۴۹ او انعام التجويد، ص ۵۹.

قاعده: قلقله په اعتبار د اداء سره په دوه ډوله ده:[۱]

اول: اکمله چې په حرف (ق) کې راځي او واجب هم ورته وايي.

دويم: کامله چې په باقي څلورو (ط ب ج د) حروفو کې راځي او جائز هم ورته وايي.

پوښتنه: (واجب) خامخا کولو ته وايي او (جائز) بيا اختيار ته وايي چې کوې يې او که نه. خو دا په داسې حال کې ده چې قلقله په ټولو حروفو کې يو شان ده، دا ولې؟

جواب: واجب يعنې اکمله. جائز يعنې کامله.[۲]

درېيم: لين:

په **لغت** کې نرمۍ ته وايي.

- په **اصطلاح** کې چې په کومو حروفو کې دا صفت پيدا سي حروف لينيه ورته وايي.
- **مطلب** يې د ژبې او شونډو څخه په نرمۍ سره ادا کېږي.
- **مجموعه** يې دوه حروف دي (و،ی)، خو په دې شرط چې ما قبل يې مفتوح وي.

څلورم: انحراف:

- په **لغت** کې ميلان ته وايي.
- په **اصطلاح** کې چې په کومو حروفو کې دا صفت پيدا سي حروف منحريفه ورته وايي.

---

(۱) انعام التجويد، ص ٦٠.

(۲) فوائد مکيه، ص ١٨.

• **مطلب** يې دا دى چې د ادا كولو پر مهال د (ل) مخرج ميلان د (ر) مخرج ته وي او همداسې برعكس.

• **مجموعه** يې دوه حروف (ل، ر) دي.

پنځم: تكرير:

• په **لغت** كې لړزې ته ويل كېږي.

• په **اصطلاح** كې چې په كوم حرف كې دا صفت پيدا سي حرف مكركره ورته وايي.

• **مطلب** په ژبه كې يو ډول لړزه راځي.

• **مجموعه** يې دا حرف يوازې (ر) ده.

قاعده: تكرير په درې ډوله دى:[1]

١ . **عين تكرير؛** يو حرف په صفت او مخرج كې مكرر سي.

٢ . **عدم تكرير؛** يو حرف نه په مخرج او نه هم په صفت كې مكرر سي.

٣ . **مشابه بل تكرير؛** يو حرف مكرر نه وي، مگر د اورېدونكي په ذهن كې مكرر سي. خو دلته مراد **(مشابه بل تكرير)** دى؛ ځكه كه **(عين تكرير)** مراد سي، نو دا لحن جلي دى؛ ځكه حرف به زيات سي او كه **(عدم تكرير)** مراد سي، هم لحن جلي دى؛ ځكه بيا به حرف كم سي.

شپږم: تفشي:

• په **لغت** كې پاشلو ته وايي.

---

(١) جمال القرآن، ص ٥١.

- په **اصطلاح** کې په کوم حرف کې چې دا صفت پيدا سي، حرف متفشي ورته وايي.
- **مطلب** يې په خوله کې اواز پاشلی وي.
- **مجموعه** يې دا حرف يوازې (**ش**) دی.

شلم درس

استطالت

اووم: استطالت

- په **لغت** کې اوږدوالي ته وايي.
- په **اصطلاح** کې په کوم حرف کې چې دا صفت پيدا سي، حرف مستطله ورته وايي.
- **مطلب** يې د خولې د ابتداء څخه اواز تر انتهاء پورې جاري وي.
- **مجموعه** يې دا حرف (**ض**) دی.

پوښتنه: استطالت په لغت کې اوږدوالي ته وايي او (**مد**) چې وروسته به يې بيان راسي (ان شاء الله) هم اوږدوالي ته وايي. د دواړه څه توپير لري؟

جواب: استطالت د خولې پر (**طول**) اوږدوالی دی او «**مد**» د خولې پر (فوق او تحت) اوږدوالی دی.[1]

(۱) انعام التجويد، ص ٦٢.

پوښتنه: دا (۷) صفات هم ضد لري، مثلاً: تفشي په شين کې ده، په نور کې نسته؟

جواب: په متضاده کې به د ضد نوم ذکر سوی و او دلته د ضد نوم نه دی ذکر سوی.[۱]

فايده: د حروفو پر بنياد دا (۱۷) صفات پر (۵) ډوله دي:[۲]

- **اول: اقوٰی:** هغه حروف دي چې ټول صفتونه يې قوي وي، که يو تش وي هم فرق نه کوي. اقوٰی ځلور حروف دي: (ض، ط، ظ، ق).
- **دويم: قوی:** هغه حروف دي چې ډېر صفتونه يې د قوت وي. قوي حروف عبارت دي له: (ج، د، ر، ص، ع، غ، همزه).
- **درېيم: ضعيف:** هغه حروف دي چې ډېر صفتونه يې د ضعف وي. ضعيف حروف عبارت دي له: (الف، ت، خ، ذ، س، ش، ک، م، ن، و، ی).
- **څلورم: اضعف:** هغه حروف دي چې ډېر صفتونه يې د ضعف وي، که يو قوي وي هم فرق نه لري. دا حروف عبارت دي له: (ث، ح، ف، ه).
- **پنځم: اوسط:** هغه حروف دي چې د ضعف او قوت صفتونه يې مساوي وي. اوسط حروف عبارت دي له: (ب، ز، ل).

پوښتنه: ولې مصنف (رح) تر ټولو قواعدو مخکې مخارج او صفات لازمه ذکر کړي دي؟

جواب: قرآن کريم چې له عربو څخه عجمو ته رانقل سو، نو عجمو سختې غلطۍ پکې کولې. نو د تجويد باني عالم امام خليل (رح) د غتو غلطيو د اصلاح لپاره

---

(۱) معلم التجويد، ص ۷۰ او جمال القرآن، ص ۵۳.

(۲) جمال قرآن، ص ۵۶.

لومړی مخارج او صفات راوړل.[۱]

فایده: د صفاتو لازمهوو، یو نوم ذاتیه هم دی. مطلب که دغه صفت اداء نه سي، نو د حرف ذات به ختم سي. خو د حرف ذات ختمېدل درې ډوله دي:[۲]

اول- یو حرف په بل حرف بدل سي، مثلاً: د (**ط**) د استعلاء او اطباق صفت اداء نه سي، نو په حرف (**ت**) به بدله سي.

دویم- په یو حرف کې نقصان راسي، مثلاً: د (**خلق**) پر قاف قلقله ونه سي.

درېیم- یو حرف عربي پاتې نه سي، مثلاً: پر (**ج**) قلقله ونه سي، نو (**اچ**) به سي.

فایده: دا د بې پرواهۍ خبره ده چې څوک په تجوید کې کوشش نه کوي او ځان کامل قاري بولي. د کمو قواعدو په یادولو سره پر غټو علماوو د ګنهکارانو حکم کوي او لمونځونه یې فاسد بولي.[۳]

پوښتنه: صفات و حروف ته پر څه منزله دي؟

جواب: په مثال د زانګو دي؛ ځکه هر کله چې کوچنی نارامي کوي، نو زانګو یې ارامه وي، هکذاحرف هم.[۴]

---

(۱) انعام التجوید، ص ٦٣ او جمال القرآن ص ۵۵.

(۲) جمال القرآن، ص ۵۴.

(۳) جمال القرآن، ص ۵۵.

(۴) انعام التجوید، ص ۵۲.

يوويشتم درس

صفات مميزه

هغه حروف چې په مخرج کې سره شريک وي، په صفاتو مميزه‌وو يې جلاوالی راځي. صفات مميزه[1] په لاندې ډول دي:

١ . (الف، همزه، ها): د الف څخه (ها) په همس او (همزه) په شدت جلا دي.

٢ . (عَين، حا): د عين څخه (حا) په همس او رخوت جلا ده.

٣ . (غَين، خا): د غين څخه (خا) په همس جلا ده.

۴ . (جيم، شين، يا): د يا څخه (ش) په همس او تفشي او (ج) په شدت او قلقله سره جلا دی.

۵ . (لام، نون، را): د لام څخه (ر) په تکرير جلا ده او (ن) په غُنه سره جلا دی. امام فراء (رح) غُنه دصفاتو لازمه وو څخه بولي.

٦ . (طا، دال، تا): د تا څخه (ط) په استعلاء او اطباق جلا ده او (د) په جهر او قلقله سره جلا دی.

٧ . (ظا، ذال، ثا): د ثا څخه (ظ) په استعلاء او اطباق جلا ده او (ذ) په جهر سره.

(١) فوائد مکيه، ص ٢٢

۸ . (صاد، زا، سین): د زا څخه (ص) په استعلاء او اطباق او (س) په همس سره جلا دی.

۹ . (با، میم، واو): د واو څخه (ب) په شدت او قلقله جلا ده او (م) په توسط سره جلا دی.

فایده: تمایز یوازې په هغه حروفو کې وي چې په مخرج کې سره یو وي.

فایده: دا تمایز د امام فراء (رح) پر مذهب دی.

دوه ویشتم درس

غیر مشهور صفات لازمه

غیر مشهور صفات لازمه لس دي:[1]

۱ . **مد:** مد په لغت کې اوږدوالي ته وایي. د مد حروف (واو، الف، یا) دي؛ خو هغه وخت چې ساکن وي او د ماقبل حرکت یې له خپله جنسه وي.

۲ . **علت:** علت په لغت کې ناجوړ ته وایي. د علت حروف (و، ی) دي؛ خو هغه وخت چې ساکن وي او ماقبل یې مفتوح وي.

۳ . **تفخیم:** تفخیم په لغت کې ډک ویلو ته وایي. د تفخیم محل (مخص ضغط قظ لر) دی.

(۱) انعام التجوید، ص ۷۲.

۴ . **ترقیق:** ترقیق په لغت کې باریک ویلو ته وایي او له حروفو مفخمه وو پرته نور ټول حروف دي.

۵ . **حد:** حد په لغت کې ټینګوالي ته وایي او دا محل یوازې د (**ح**) دی.

٦ . **نفخه:** نفخه په لغت کې پاکوالي ته وایي. د نفخې محل (**ذ، ز، ظ، ض**) (مشابهة الصوت) هم ورته وایي.

۷ . **ابدال:** ابدال په لغت کې بدلولو ته وایي او محل یې (**طال یوم انحدته**) دی.

۸ . **مخالطه:** مخالطه په لغت کې ګډون ته وایي او ځای د محل یې: (**ل جَلاَ لَهُ، اَلِفْ مَفْحَمَهْ، ن مَخْفَاْتَ، ص مَشْمُمَهْ**) دی.

۹ . **زیادت:** زیادت په لغت کې بالابودوالي ته وایي او محل یې (**الیوم سعي**) دی.

۱۰ . **غنه:** غنه په لغت کې تللو ته وایي او اواز یې په پوزه کې ترسره کېږي. لکه: (**میم مشدد، نون مشدد**).

تنبیه: دغه صفات غیر مشهور دي، لکن د صفاتو لازمه وو تعریف پرې صادق دی.

درويشتم درس

عارضيه صفات

۱ . **تعريف**. کله کله حرف ته عارضېږي، مثلاً: د (ر) او (ل) ډکوالی.

۲ . صفات عارضيه، څلور نومونه لري.[۱]

۴: مزينه	۳: محليه	۲: محسنه	۱: عارضيه
مزينه؛ ځکه ورته وايي چې د حروفو تزيين او ښايست پرې راځي.	محليه؛ ځکه ورته وايي چې حروف پرې ښايسته کېږي؛ ځکه حله هم ګاڼې ته ويل کېږي.	محسنه؛ ځکه ورته وايي چې د حروفو ښايست پرې راځي.	عارضيه؛ ځکه ورته وايي چې کله کله حرف ته عارضېږي.

فاعده: محسنه، محليه او مزينه درې واړه ښايست ته وايي.

يو قول داسې هم شته چې (**محسنه**) هغه ښايست دی چې د مخرج په واسطه راغلی وي او (**محليه**) هغه ښايست دی چې د صفاتو عارضيه‌وو په واسطه راغلی وي او (**مزينه**) هغه ښايست دی چې د صفاتو لازمه‌وو په واسطه راغلی وي.

فايده: تر صفاتو عارضيه‌وو مخکې د څلورو شيانو پېژندل ضروري دي:[۲]

(۱) انعام التجويد، ص ۷۴.

(۲) انعام التجويد، ص ۵۸.

اول: صفات عارضیه په (۸) حروفو کې راځي چې مجموعه یې ده (لَرْمَنْ اُوي).[۱]

دویم: صفات عارضیه په دوه ډوله[۲] دي. یو یې (بدهي) دي چې بغیر له استاده زده کېږي، لکه (تلاوت). (بدهي) ته (عملي) هم وایي. بل قسم یې (نظري) دي چې له استاد پرته نه زده کېږي، لکه: (اظهار) کول، (اخفاء) کول او (ادغام) کول (نظري) ته (علمي) هم وایي.

دریيم: نون ساکن په حکم کې د تنوین دی.

پوښتنه: بیا یې نو څه توپیر وسو، باید د دواړو نوم یو وای؟

جواب: د نون ساکن او تنوین ترمنځ شپږ توپیرونه سته:[۳]

۳ . نون ساکن په لیکلو او ویلو کې نون دی او تنوین په ویلو کې نون دی او په لیکلو کې ۲ زوره ۲ زیره او ۲ پیښه دی.

تنبیه: دوه ځایه نون د تنوین په شکل لیکل سوی دی (اول) لیکوناً، په اصل کې لیکونن و. سورة یوسف. (دویم) لنسفعاً، په اصل کې لنسفعن وو. سورة العلق.

تنبیه: یو ځای بیا تنوین د نون په شکل لیکل سوی دی (کأین)؛ ځکه په اصل کې (کأيٍ) و.

۴ . نون ساکن د کلیمي په منځ او اخر کې راځي او تنوین یوازې د کلیمي په اخر کې راځي.

۵ . نون ساکن په وقف او وصل کې ثابت پاتې کېږي او تنوین په وصل کې

(۱) جمال القرآن، ص ۵۸.

(۲) انعام التجوید، ص ۷٦.

(۳) جمال القرآن، ص ۵۸.

ثابت او په وقف کې بدل یا حذف کېږي.

٦ . نون ساکن په اسم فعل او حرف کې راځي او تنوین پرته له تنوین ترنم څخه یوازې په اسم کې راځي.

٧ . نون ساکن اصلي او زائد راځي او تنوین یوازې زائد وي.

٨ . نون ساکن د تاکید لپاره او تنوین د تاکید لپاره نه شي راتلای.

څلورم: دا صفت چې عارضیږي، دا په دري ډوله دی:[1]

١ . عارض بالحرف چې تر نون ساکن وروسته یو حرف د (**یرملون**) له حروفو څخه راسي، بیا دلته ادغام کیږي.

٢ . عارض بالصفت چې یو حرف د صفت په خاطر ډک وویل سي لکه. (رَ).

٣ . عارض بالوقف چې قاري وروستنی حرف د وقف په خاطر ساکن کړي.

---

(١) معلم التجوید، ص ٩٩ او انعام التجوید، ص ٧٦.

څلورويشتم درس

حرکت[۱]

حرکات: زور، زېر او پېښ ته وايي.

پېښ يا ضمه: بايد داسې اداء سي چې دواړه شونډې پکې راټولې سي، لکه (**واو**).

زور يا فتحه: بايد داسې اداء سي چې دواړه شونډې خلاصې وي، لکه (**الف**).

زېر يا کسره: بايد داسې اداء سي چې لاندې شونډه ښکته طرف ته خوشې سي.

قاعده: د حرکاتو د اداء په وخت بايد ډېر احتياط وسي، ځکه که صحيح اداء نه سي، مشابهت به يې سره راسي او دا لحن جلي دی. ځکه د لحن جلي يو ډول (**تبديل الحرکت دی**).

قاعده: که تر دغو حرکتونو وروسته حرف مد نه و راغلی، بايد کش نه کړل سي.[۲]

قاعده: که تر دغو حرکتونو وروسته حرف مد راغلی و، بايد کش کړل سي.[۲]

قاعده: که په قرآن کريم کې يو حرف ساکن وي، بايد د هغه حرف سکون پوره اداء سي. که پوره اداء نه سي، په پايله کې به يې لحن جلي راسي.[۲]

قاعده: که په قرآن کريم کې متحرک حرف راسي، حرکت يې بايد پوره اداء سي. که چېرې پوره اداء نه سي، په پايله کې به يې لحن جلي راسي.[۲]

---

(۱) فوائد مکيه، ص ۴۱ او انعام التجويد، ص ۷۸.

(۲) فوائد مکيه، ص ۴۲ ، ق، ص ۸۱.

پنځه ویشتم درس

تفخیم او ترقیق

لومړی: تعریف: تفخیم ډک ویلو او ترقیق تش ویلو ته ویل کېږي.

دویم: تفخیم په دوه ډوله دی:[1]

۱ . **تفخیم اصلي:** تفخیم اصلي چې د حروفو په ذات کې ډکوالی وي، لکه حروف (مستعلیه مطبُقه).

۲ . **تفخیم عارضي:** تفخیم عارضي چې ډکوالی یې د عارض په وجه وي، لکه (را) یا (ل) جلاله.

فایده: تفخیم په اووه ډوله راځي:[2]

۱ . **درجه تفخیم:** هغه حرف چې مفتوح او وروسته یې الف راغلی وي. مثال: (طَال).

۲ . **درجه تفخیم:** هغه حرف چې مفتوح وي؛ خو وروسته یې الف نه وي راغلی. مثال: (اِنْطَلِقُوْا).

۳ . **درجه تفخیم:** هغه حرف چې ضمه ولري. مثال: (مُحِیْطُ).

۴ . **درجه تفخیم:** هغه حرف چې کسره ولري. مثال: (ظِلٍّ).

۵ . **درجه تفخیم:** هغه حرف چې ساکن وي او مخته حرف یې فتحه ولري. مثال: (یَقْطَعُوْنَ).

---

(۱) احکام التجوید، ص ۱۰۳.

(۲) احکام التجوید، ص ۱۰۴ او انعام التجوید، ص ۸۰.

٦ . **درجه تفخيم:** هغه حرف چې ساکن وي او مخته حرف يې ضمه ولري. مثال: (يُرْزَقُوْنَ).

٧ . **درجه تفخيم:** هغه حرف چې ساکن وي او مخته حرف يې کسره ولري. مثال: (مِرْصَادَ).

درېيم: ترقيق په دوه ډوله دی:

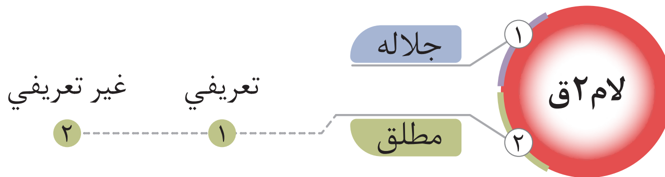
٨ . **ترقيق اصلي:** چې باريکوالی يې د حرف په ذات کې پروت وي. لکه حروف (مستفله منفتحه).

٩ . **ترقيق عارضي:** چې باريکوالی يې د عارض په وجه وي. لکه (ر) يا (ل) جلاله.

شپږويشتم درس

لام

لام په دوه ډوله دی:[١]

(١) جمال القرآن، ص ٦٠.

اول: لام جلاله: د الله جل جلاله د لفظ لام دی.

قاعده: که يې ماقبل (فتحه) يا (ضمه) وه، نو ډک ويل کېږي. مثال: (اَرَادَالله رفعهُ الله) او که (کسره) وه، بيا باريک ويل کېږي. مثال «بسمِ الله».

قاعده: د (اللّٰهُمَّ) لام په حکم کې د لام جلاله دی. مثال: «سبحانَکَ اللّٰهم».[۱]

پوښتنه: ولې ورته جلاله وايي؟

جواب: جلال لوی والي او عظمت ته وايي چې لفظي لويوالی يې پر معنوي لويوالي دال سي.

دويم: لام مطلق تعريفي: هغه لام دی چې څلور شرايط لري:[۲]

۱. د کليمې په سر کې به وي.

۲. د اسم په صيغه کې به وي.

۳. زايد به وي، يعنې د (ف، ع، ل) پر ځای به نه وي راغلی.

۴. اشاره به پرې سوې وي. لکه: (جنس، استغراق، عهدذهني، عهدخارجي).

فايده: که پاس څلور شرايط پوره وو، بيا نو دوه حالته لري: (اظهار) او (ادغام).

د اظهار حالت: هر کله چې تر (الف و لام) وروسته يو حرف د (حروفو قمريه وو) څخه راسي، هلته اظهار کېږي، نوم يې (اظهار قمري) دی. مثال: (الحمد، والعصر).

حروف قمريه (۱۴) دي: (ابغ حجک وخف عقيمه).[۳] او معنا يې داسې ده چې حج وکړه او وروسته وويرېږه چې خراب يې نه کړې.

---

(۱) جمال القرآن، ص ٦٠. معلم التجويد، ص ١٠٢.

(۲) انعام التجويد، ص ۹۳.

(۳) فوائد مکيه، ص ۳۵.

پوښتنه: ولې ورته اظهار قمري وايي؟

جواب: اظهار ښکاره کېدو او قمر سپوږمۍ ته وايي. مطلب چې هرکله سپوږمۍ را وخېژي، ستوري ښکاره وي. نو حروف (**قمريه**) چې هرکله تر (**الف لام**) وروسته راسي، نو (**الف لام**) هم ښکاره وي.[1]

د ادغام حالت: هرکله چې تر (**الف لام**) وروسته يو حرف د حروفو (**شمسي**)وو څخه راسي، هلته ادغام کېږي او نوم يې (**ادغام شمسيه**) دی. مثال: (**الرحمن الرزاق**).

پوښتنه: ولې ور ته ادغام شمسيه وايي؟

جواب: ادغام پټولو ته او شمس بيا لمر ته وايي. مطلب هرکله چې (**لمر**) را وخېژي، نو ستوري پټ کړي. هرکله چې حروف شمسي تر (**الف لام**) وروسته راسي (**لام**) هم پټوي.[1]

حروف شمسي هم ۱۴ دي.

پوښتنه: د ۲۸=۱۴+۱۴ کېږي او ټول حروف بيا ۲۹ دي. دا ولې؟

جواب: (**الف**) نه په شمسي کې راځي او نه هم په قمري کې؛ ځکه تر (**الف لام**) وروسته نه سي راتلی، بيا التقاء د ساکنينو راځي.[2]

دريیم: غير تعريفي مطلق لام: هغه لام دی چې همېشه باريک ويل کېږي که متحرک وي که ساکن. په دواړو حالتو کې اظهار پرې کېږي او اظهار مطلق ورته وايي. مثال (**قل هل بل**).[3]

---

(۱) فوائد مکيه، ص ۳۶.

(۲) معلم التجويد، ص ۱۲۸.

(۳) انعام التجويد، ص ۹۵.

اوه ویشتم درس

د (ر) بیان

قاعده: که (را) متحرکه وه، اعتبار یې خپل حرکت ته دی. که (ضمه یا فتحه) ولري، ډکه، که (کسره) ولري، بیا باریکه ویل کېږي.[1]

قاعده: مشدده د متحرکې (را) په حکم کې ده.[1]

قاعده: که (را) ساکنه وه بیا یې د ماقبل حرف حرکت ته کتل کېږي.[2] که ماقبل یې (ضمه یا فتحه) وه، نو ډکه ویل کېږي. مثلاً: (تُرجعون، بَرق) او که (کسره) وه، درې شرایط لري: ۱ـ کسره به یې اصلي وي. احتراضي مثال: إرجعي. ۲ـ په یوه کلیمه کې به وي. احتراضي مثال: ام ارتابو. ۳ـ وروسته به یې حروف مستعلیه نه وي راغلي. احتراضي مثال: قرطاس.

اتفاقي مثال: فِرْعَوْنَ.

فایده: که حروف مستعلیه په جلا کلیمه کې ول، بیا اعتبار نه لري. مثلاً: (فَاصبرِ صَبراً).[3]

تنبیه: که حروف مستعلیه مخته راغلي وو، بیا د دریبو ډلو قاریانو اختلاف دی.[4]

---

(۱) جمال القرآن، ص ٦١.

(۲) جمال القرآن، ص ٦٢.

(۳) جمال القرآن، ص٦٥.

(۴) انعام التجوید، ص ٩٧.

لومړۍ ډله یې ډکه بولي.

دلیل: هرکله چې حرف مستعلیه له (ر) څخه وروسته راسي ډکه ویل کېږي، نو چې مخته یې راسي هم به ډکه ویل کېږي.

دویمه ډله یې باریکه بولي.

دلیل: هرکله چې حرف مستعلیه وروسته راسي، شروع د (ر) په ډکوالي سره کوو چې وروستنی حرف مستعلیه ته چمتو سو او که مخته راسي بیا امادګي نه غواړي.

درېیمه ډله: د (ر) خپل حرکت ته ګورو، اعتبار یې خپل حرکت ته دی.

درېیمه ډله یې بهتره ده.[1]

تنبیه: د (مصرَ) را ډکه وایو او (القطرِ) را باریکه وایو.[2]

قاعده: که را ساکنه وه او ماقبل یې هم ساکن و، بیا درېیم حرف ته اعتبار دی.

که درېیم حرف (**ضمه یا فتحه**) درلوده، نو ډکه ویل کېږي. مثلاً: (العُصر القَدر).

که یې کسره لرله بیا باریکه ویل کېږي. مثلاً: (ذِکْرٍ).[3]

قاعده: که په حرف (ر) باندې وقف بالروم وسي، اعتبار یې خپل حرکت ته دی.

وقف بالروم په (**ضمه او کسره**) کې د حرکت په درېیمه حصه کېږي. د (ر) نوم (**رامه**) بلل کېږي.[4]

(۱) انعام التجوید، ص ۹۷.

(۲) جمال القرآن، ص ٦٦.

(۳) جمال القرآن، ص ٦٥.

(۴) جمال القرآن، ص ٦٩.

قاعده: که (را) ساکنه وه او مخته حرف يې (يا) و، نو (را) به همېشه باريکه ويل کېږي؛ ځکه (يا) له دوو کسرو څخه جوړه ده.[۱]

قاعده: راء مماله: هغه را ده چې إماله پرې وسي، باريکه ويل کېږي. (إماله)[۲] په لغت کې کږېدلو ته وايي او په اصطلاح کې په دوه ډوله ده: الف- صغراء: له فتحې څخه د کسرې طرف ته کږېدل. ب- کبراء: له الف څخه د يا طرف ته کږېدل.

د امام حفص (رح) په روايت په ټول قرآن کريم کې يو ځای، دا لفظ دی. (**بسم الله مجرها**) سورة‌اهود. په اصل کې (**مجراها**) و، تر ميلان وروسته (**مجرها**) سو.

فايده: په لفظ د (**فِرقٍ**) کې اختلاف دی:

اوله ډله يې ډکه بولي او دليل يې دا دی چې وروسته يې حرف مستعليه راغلی دی، چې (ق) دی.

دويمه ډله يې باريکه بولي او دليل يې دا دی چې حرف مستعليه مکسور راغلی دی.

اصلاً دواړه امرونه جائز دي:[۳]

قاعده: پر (ر) مشدده د دوو حروفو وخت نه تېرېږي.

---

(۱) جمال القرآن، ص ٦٥.

(۲) جمال القرآن، ص ٦٨.

(۳) جمال القرآن، ص ٣١. فوائد مکيه ص ٦٣.

اته ویشتم درس

غُنه

تعریف: غنه[(۱)] په لغت کې زمزمې ته وايي يا صوت زائد او يا هم د پوزې له لارې نرميو ته د اواز تگ غنه بلل کېږي. په اصطلاح کې بيا غنه **الغنة حرف ساكن يخرج من الخيشوم** ته وايي **(غنه يو حرف ساکن دی چې له خيشوم څخه راوځي)**.

فايده: غنه په دوه ډوله ده:

۱ . **غنه يې (آني)** د **(م او ن)** لپاره صفت لازمي دی چې نه مشدد او نه ساکن وي، دې ته غنه **(حرفي)** هم وايي؛ ځکه همېشه په حرف کې موجود وي.

۲ . **غنه يې (زماني)** کله کله رامنځته کېږي.

دا هم په دوه ډوله ده:

۱ . **(اصلي)** غنه په **(م،ن)** کې راځي چې مشدد وي. مثال: (ثمَّ،إنَّ).

پوښتنه: ولې اصلي ورته وايي؟

جواب: اصلي ځکه ورته وايي چې اصل ذات ته وايي. که اداء نه سي، د حرف ذات به ختم سي. اصل هغه ته وايي چې فرعه لري، دا هم فرعه لري چې راتلونکي غنه يې فرعه ده.

۲ . **طبعي يا ضمني غنه:** دا هغه غنه ده چې په طبعيت کې پرته وي،

(۱) فوائد مکيه، ص ۳۰. جمال القرآن، ص ۷۰.

اصلاً قانون د بل شي وي، دا په ضمن کــې ورسره وي او دا غنه په پنځو ځايونو کې راځي:

١ . هرکله چې تر میم ساکن وروسته بل میم راسي، اصلاً قانون د ادغام دی؛ لکن غنه په ضمن او طبعه کې ورسره ده.

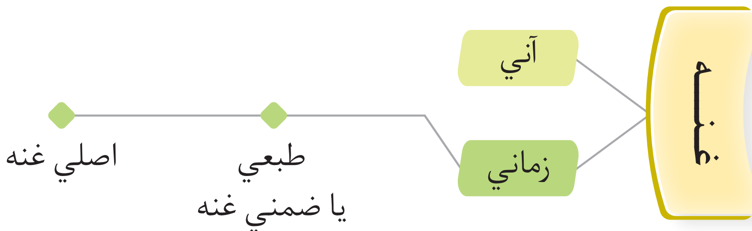
٢ . کله چې د میم ساکن وروسته (ب) راسي، اصلاً قانون د اخفاء شفوي دی؛ لکن غنه په ذات کې ورسره ده.

٣ . کله چې تر نون ساکن وروسته یو حرف د حروفو (یمنو) ښخه راسي، اصلاً قانون د ادغام دی خو غنه په ذات کې ورسره ده.

۴ . هرکله چې تر نون ساکن وروسته یو حرف د اخفاء له حروفو ښخه راسي، اصلاً قانون د اخفاء دی، خو په ضمن کې غنه ورسره سته. د اخفاء حروف: (ت، ث، ج، د، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ق، ک، ف).

۵ . هرکله چې تر نون ساکن وروسته حرف (ب) راسي، اصلاً قانون د اقلاب دی لکن غنه په طبعه کې ورسره ده.

تنبیه: دا غنه د یو الف په اندازه ده او د الف اندازه خلاصه گوته بنده کړه، بنده گوته خلاصه کړه. اصلاً له استاد ښخه زده کول ضروري دي.[1]

(١) فوائد مکیه، ص ٩۵.

نهه ویشتم درس

میم ساکن

تنبیه: د دغه میم لپاره درې حالته دي: (**ادغام، اخفاء، اظهار**).[۱]

قاعده: هرکله چې تر میم ساکن وروسته بل میم متحرک راسي، مثال: (الیکم مُّرسلون). دلته ادغام کبړی او (ادغام صغیر مثلین) ورته وايي.

پوښتنه: ولې (**ادغام**) کبړی؟

جواب: د (**اتحاد مخرج**) په وجه.

پوښتنه: ولې (**ادغام**) ورته وايي؟

جواب: ځکه ادغام په لغت کې (**ادخالُ شيءٍ بالشيئ**) ته وايي، یعنې داخلول د یو شي په بل شي کې. اوس هم د (**الیکم**) میم د (**مرسلون**) په میم کې داخل سو.

پوښتنه: ولې (**صغیر**) ورته وايي؟

جواب: صغیر ځکه ورته وايي چې اول (**میم**) په صورت کې پاتې دی.

پوښتنه: ولې (**مثلین**) ورته وايي؟

جواب: مدغم او مدغم فیه، حروف دواړه په مخرج او صفاتو کې یو دي. دې ته مثلین وايي.

---

(۱) جمال القرآن، ص ۷۱.

قاعده: هرکله چې تر ميم ساکن وروسته حرف (**ب**) راسي، دلته اخفاء کېږي.

اخفاء: په لغت کې (**پټولو**) ته وايي او په اصطلاح کې (**حالة بين الإدغام والإظهار**) ته وايي. مثلاً: (ومن يعتصمْ بالله). مطلب د اخفاء دا دی چې د (**ميم**) د ادا کولو په خت کې به د دواړو شونډو وچې حصې په آسانۍ او سهولت سره وروړي او د (**ب**) د اداء کولو په وخت کې به د دواړو شونډو لمدې حصې په چابکۍ سره جلا کوي.

پوښتنه: ولې (**اخفاء**) کېږي؟

جواب: د (**مخرج د نږدېوالي**) په وجه.

قاعده: هرکله چې تر (**ميم**) ساکن وروسته له (**ميم**) او (**ب**) څخه پرته بل حرف راغلی وي، دلته اظهار کېږي. مثلاً: (اَنعَمْتَ). دې ته (اظهار شفوي) وايي.

پوښتنه: ولې اظهار شفوي ورته وايي؟

جواب: د (**بعد مخرج**) په وجه.[1]

تنبيه: ځيني حافظان را ولاړ سوي او له دې درېيو حروفو (**ب، و، ف**) څخه يې د (**بوف**) په نوم يوه قاعده جوړه کړې ده. اصل کې حافظان څلور ډلې دي: (**مخفين، مظهرين، محركين، محقيقين**).

مخفين: په ټولو کې اخفاء کوي او دليل يې دا دی چې هرکله تر ميم ساکن وروسته (**ب**) حرف راسي، هلته اخفاء کېږي. نو چې (**و، ف**) يې وروسته راسي هم به اخفاء کېږي؛ ځکه درې واړه حروف شفويه دي، بايد حکم يې هم يو وي.

مظهرين: په ټولو کې اظهار کوي او دليل يې دا دی چې هرکله تر ميم ساکن

(۱) جمال القرآن، ص ۴۹.

وروسته (و، ف) راسي، هلته اظهار کېږي. نو چې وروسته یې حرف (ب) راسي هم اظهار کېږي؛ ځکه درې واړه شفویه حروف دي. باید حکم یې هم یو وي.[۱]

تنبیه: دغه دواړه قوله ضعیف دي.[۲]

محرکین: بیا میم ساکن ته یو ډول حرکت ورکوي. دا قول غلط دی؛ ځکه دا لحن جلي دی.

محققین: وایي چې هرکله تر میم ساکن وروسته (ب) حرف راسي، نو هلته اخفاء کېږي؛ ځکه چې (ب) تر (واو، ف) میم ته په مخرج کې نېږدې ده؛ ځکه دلته انضمام شفتین راځي او په (میم) کې د شونډو وچه حصه او په (ب) کې لمده حصه سره یو ځای کېږي. لکن په (و، ف) کې داسې نه ده، یعنې انضمام شفتین نسته، نو هلته اظهار کېږي.

تنبیه: دا د محققینو روایت حق دی.[۳]

---

(۱) جمال القرآن، ص ۷۳.

(۲) جمال القرآن، ص ۷۴.

(۳) جمال القرآن، ص ۷۴.

دیرشم درس

نون ساکن

تنبيه: د نون ساکن لپاره څلور حالتونه دي: (**اظهار، اقلاب، اخفاء، ادغام**).[۱]

قاعده: هرکله چې تر نون ساکن يا تنوين وروسته له حلقي حروفو څخه يو حرف راسي، دلته اظهار کېږي. مثلاً: (مِنْ خَوف، انْعمت، سوآءٌ عليهمْ}. دغه اظهار ته اظهار حلقي وايي.

پوښتنه: ولې (**اظهار حلقي**) ورته وايي؟

جواب: اظهار ښکاره کېدو ته وايي او حلق ستوني ته. مطلب په دغه وخت کې يې اواز په ستوني کې راښکاره کېږي.

پوښتنه: ولې (**اظهار**) کېږي؟

جواب: د نون ساکن او حلقي حروفو تر منځ (**بعد مخرج**) دی.

تنبيه: حلقي حروف شپږ دي: (**همزه، ه، ع، ح، غ، خ**) چې حروف اظهار هم ورته وايي.

قاعده: هرکله چې تر نون ساکن او تنوين وروسته (**ب**) حرف راسي، دلته (**اقلاب**) کېږي. نون ساکن او تنوين په ميم بدليږي. مثال: (مِنْ بَعد، سميعٌ بَصير).

---

(۱) جمال القرآن، ص ۷۵.

پوښتنه: ولې اقلاب په میم کېږي؟

جواب: د (**میم**) او (**با**) په منځ کې قرب مخرج دی، نو (**ب**) دا تقاضا کوي چې زما ماقبل دې زما له جنس څخه سي.

قاعده: هرکله چې تر نون ساکن او تنوین وروسته پرته د حروفو (**حلقي، یرملون او ب**) څخه بل حرف راغلی وي، دلته اخفاء کېږي او دې ته اخفاء حقیقي وایي.

پوښتنه: ولې اخفاء کېږي؟

جواب: د نون ساکن او د دغو حروفو ترمنځ نه دومره قرب مخرج سته لکه د ادغام د حروفو او نه دومره زیات بعد مخرج لکه د اظهار د حروفو. دا نو توسط في المخرج سو.

پوښتنه: ولې اخفاء حقیقي ورته وایي؟

جواب: اخفاء په لغت کې (**پټوالي**) ته وایي او په اصطلاح کې حالة بین الادغام والإظهار دی. حقیقي ځکه ورته وایي چې اواز خپل حقیقي مخرج ته ځي چې (**خیشوم**) دی.

تنبیه: له ۲۹ حروفو څخه ۱۳ حروف کم سول ۱۵ حروف پاتې سول.

پوښتنه: باید ۱٦ حروف پاتې سوي وای. دا ولې؟

جواب: الف مستثنی دی؛ ځکه تر نون ساکن او تنوین وروسته که الف راسي بیا (**التقاء ساکنین**) «علٰی غیر حده» راځي.

قاعده: هرکله چې تر نون ساکن او تنوین وروسته یو له یرملون حروفو څخه راسي، دلته (**ادغام**) کېږي. مثلاً: (وَمَنْ يَّرغَبُ، بَرْقٌ يَّجْعَلُوْنَ.)

پوښتنه: ولې ادغام کبیري؟

جواب: د زیات (**قرب مخرج**) په وجه.

پوښتنه: زه به یې در وښیم چې تر نون ساکن وروسته به د یرملون حروف راغلي وي لکن ادغام به نه وي سوی لکه: (قِنْوانٌ، بنْیانٌ، صنْوانٌ، دنْیا) دا ولې؟

جواب: ۱- د ادغام لپاره یو شرط دا هم دی چې (**نون ساکن**) او (**تنوین**) به په جلا کلیمه کې او یرملون حروف به په جلا کلیمه کې وي؛ مګر دلته هغه شرط نشته. ۲- دلته که ادغام وسي بیا یې مشابهت د مضاعف سره راځي، یعنې د کلیمې دوه اصلي حروف به له یوه جنس څخه سي. ۳- که ادغام وسي بیا یې معنا خرابیږي.[1]

(۱) جمال القرآن، ص ۷۷.

يو ديرشم درس

ادغام

ادغام: په دوه ډوله دی: (**تام**) او (**ناقص**).[۱]

۱ . تام ادغام: هغه دی چې مدغم حرف صورتاً پاتې نه سي. مثلاً: (إِلَّا) چې په اصل کې (ان لا) وو نو (نون) په (لام) کې داسې مدغم سو چې هېڅ صفت يې پاتې نه سو.

۲ . ناقص ادغام: هغه دی چې مدغم حرف صورتاً پاتې وي. مثلاً: (اَنْ يَّجْعَلُوْ) (نون) په (يا) کې مدغم سوی دی؛ خو د نون صورت پاتې دی.

پوښتنه: ۱- په ځينو تجويدونو کې د (ميم ساکن) لپاره څلور او دلته بيا درې حالتونه ذکر سوي دي. دا ولې؟ ۲- د (نون ساکن) لپاره بيا پنځه او دلته څلور حالتونه ذکر سوي دي. دا ولې؟

جواب: هغه يو يو حالت يې د (غُنې) دی چې موږ مخکې بحث پرې وکړ.[۲]

تنبيه: د حکم په اعتبار سره ادغام پر دوه ډوله دی: (**ادغام واجب**) او (**ادغام جائز**) په مثلين او متجانسين حروفو کې ادغام واجب دی.

په متقاربين حروفو کې بيا ادغام جائز دی.[۳]

(۱) فوائد مکيه، ص ۳۳.

(۲)لؤلؤ والمرجان، ص ۵۳.

(۳) فوائد مکيه، ص ۳۴.

دوه دیرشم درس

هاء ضمیر

هاء ضمیر[۱] به په څلورو شرطونو سره مشروطه وي:

۱ . د اصلي کلیمې به نه وي، زائده به وي.

۲ . د کلیمې په اخر کې به وي.

۳ . اشاره به پرې سوې وي، یعنې ځای د مرجع به لري.

۴ . د مذکر لپاره به وي؛ ځکه د (**هاء**) ضمیر وضع اولاً د مذکر لپاره سوې ده، که الف پسې وصل راسي، بیا د مؤنث لپاره راځي.

هرکله چې د (**هاء**) ضمیر په دغو څلورو شرایطو موافق راغی بیا د دغه ضمیر لپاره څلور قاعدې سته:

لومړی قاعده: هرکله چې تر (**هاء**) ضمیر مخته (کسره) یا (ی) ساکنه راغلې وي، دلته قانون دا دی چې (**هاء**) ضمیر به مکسور وي. مثلاً: (إِلَيْهِ) (بِهِ).

پوښتنه: دوه ځایه د دغه قانون مخالفت سوی دی:

۱ . (وما انسانِیْهُ) سورة کهف.

۲ . (علَیْهُ الله) سورة الفتح.

جواب: دلته د اصل متابعت سوی او په اصل کې (**هاء**) مضمومه ده.

---

(۱) فوائد مکیه، ص ۳۱. انعام التجوید، ص ۱۰۱.

پوښتنه: دوه ځايه نور هم مخالفت سوی دی: (فالقِهْ) و (اَرْجِهْ) کې، دا ولې؟

جواب: دا دواړه امرونه دي. له (**باب**) څخه د (معتلُ الام) ځکه دا په اصل کې (**القيه، ارجيه**) و، نو جزم د (**يا**) پر حرف وسو او هغه يې حذف کړه، نو (**هاء**) ضمير يې پر ځای ودرېد. اوس حالاً جزم د (**هاء**) پر ضمير سوی دی.

دويمه قاعده: هرکله چې تر (**هاء**) ضمير مخته نه (**کسره او نه ی**) يې ساکنه راغلې وي، بل چې هر حرکت يا حرف وي، په دغه وخت کې (**هاء**) ضمير مضمومه ويل کېږي. لکه: (لَهُ، آخَاهُ، رايتموه، رَسُولَهُ، مِنْهُ).

پوښتنه: يو ځای د دغه قاعدې مخالفت راغلی دی: (وَيَتَقْهِ)، دا ولې؟

جواب: دا په اصل کې (وَيَتَقِيْهِ) و، کله چې د شرط په جزاء کې راغی، نو حرف (**يا**) حذف سوه او (**هاء**) ضمير په خپل حال پاتې سوه.

درېيمه قاعده: هرکله چې د (**هاء**) ضمير څخه مخته او وروسته حروف متحرک و، نو بيا به (**هاء**) په صله سره ويل کېږي او د (**هاء**) ضمير حرکت د مخکې قانون موافق ورکول کېږي او دې ته (**صله**) يا (**مد زائد**) وايي. په عربي قانون کې ورته (**اشباع**) وايي. يوازې د (**هاء**) د حرکت کشولو ته (**صله**) وايي.

تنبيه: (**صله**) په دوه ډوله ده:

- **صله کبراء:** کله چې تر (**هاء**) ضمير وروسته (**همزه**) راسي. مثلاً: (مالهُ أخلده).
- **صله صغراء:** چې له (**هاء**) ضمير څخه وروسته (**همزه**) نه وي راغلې. مثال: (رَبُّهُ فَتَابَ).

تنبيه: د (**صغراء**) د کشولو اندازه يو الف او (**کبرآء**) د درې الف په اندازه ده.

دویم قول بیا د دواړو لپاره په یوه (**الف**) قائل دی او دا قول اصح هم دی.

پوښتنه: یو ځای د عامې قاعدې مخالفت سوی دی لکه: (يَرْضَهُ لَكُمْ) دا ولې؟

جواب: دلته د خپل اصل په خاطر (**صله**) نه ده سوې؛ ځکه د دې اصل (يَرْضَاهُ لَكُمْ) و.

قاعده: کله چې د (**هاء**) ضمیر ماقبل یا مابعد ساکن وي، نو دلته (**صله**) نه کېږي.

پوښتنه: یو ځای د عامې قاعدې مخالفت سوی دی لکه: (فِيْهِ مُهاناً) دا ولې؟

جواب: دا د امام ابن کثیر مکي (رح) په قول سوی او دا قول د قراو سبعه وو څخه یو مشهور قول دی. نو دلته به جمع د روایتونو راسي. ۱- (امام حفص رحمه الله) او۲ (امام ابن کثیر مکي رحمه الله).[1]

تنبیه: په قران کریم کې یوه (**هاء**) سته چې په وقف او وصل کې ساکنه وي او دغه (**هاء**) ته ها یې سکته وایي. اول سورت الحاقة کې ۱ (مالیه) آیت نمبر ۲۸. ۲ (حسابیه) آیت نمبر ۲۰. ۳ (حسابیه) آیت نمبر ۲٦. ۴ (سلطانیه) آیت نمبر ۲۹. ۵ (کتٰبیه) آیت نمبر ۱۹. ٦ (کتٰبیه) آیت نمبر ۲۵. دویم سورت القارعة. ۷(ماهیه) آیت نمبر ۱۰. دریيم سورة بقرة. ۸ (لم یتسنه) آیة نمبر ۲۵۹.

څلورم سورة الانعام ۹ (اقتده) آیة نمبر ۹۰.[2]

---

(۱) فواید مکیه، ص ٦۰.

(۲) معلم التجوید، ص ۱۷۱.

دري دیرشم درس

همزه

قاعده: همزه د خپل ذات په خاطر په دوه ډوله ده: (**وصلي**) او (**قطعي**).[۱]

وصلي همزه: هغه ده چې په وصل کې حذف کېږي او په وقف کې ثابته پاتې کېږي. مثلاً: (**همزه**) د (**الحمدلله**).

قطعي همزه: هغه ده چې نه په وصل او نه هم په وقف کې حذف کېږي. مثلاً: (همزه) د (أَرَأَيْتَ الَّذِي).

همزه یې قطعي ۸ ډوله استعمالیږي:

١ . د افعال د باب همزه. مثال: (اَنْزَلَ).

٢ . د متکلم د باب همزه. مثال: (إِنِّيْ اَعْلَمُ)

٣ . د جمعي همزه. مثال: (اَنْصَارُالله).

۴ . د تعجب همزه. مثال: (مَااَضْرَبَهُ).

۵ . د اعلامو همزه. مثال: (اَحْمَدْ).

٦ . د اعجامو همزه. مثال: (إِبْرَاهِيْمُ).

٧ . د استفهام همزه. مثال: (اَتَعْجَبِيْنَ).

٨ . د بناء همزه. مثال: (إِنَّ، اَنَّ).

---

(۱) معلم التجوید، ص ۱۴۱. فوائد مکیه، ص ۳۸. انعام التجوید، ص ۱۰۵.

قاعده: همزه د محل په اعتبار هم په دوه ډوله ده: (**اصلي او زائده**).

اصلي همزه: هغه ده چې د کلیمې له اصلي حروفو څخه وي. مثلاً: (اَمَرَ، سَئَلَ، قَرَءَ).

زائده همزه: هغه ده چې د کلیمې له اصلي حروفو څخه نه وي. مثلاً (اَکْرَمَ).

قاعده: د (**همزه**) لپاره پنځه احوال دي:

۱ . **حذف:** چې همزه بالکل له منځ څخه ولاړه سي.

۲ . **تسهیل:** چې همزه د خپل او ماقبل د حرکت په مابین کې ادا سي.

۳ . **ابدال:** د ماقبل د حرکت مطابق په حرف علت بدله سي. لکه (اٰمَنَ، اُوْمِنَ، اِیْمَانٌ).

۴ . **تحقیق:** چې تر خپل مخرج لوړه ادا سي. لکه اوله همزه د (ءاعْجَمِیٌّ).

۵ . **تعدیل:** چې په خپل مخرج کې صحیح ادا سي.

قاعده: د همزه او الف تر منځ څلور توپیرونه سته:

اول: الف هر وخت مده وي او همزه هیڅکله مده نسي کېدلای.

دویم: الف هر وخت ساکن وي او همزه کله ساکنه او کله متحرکه وي.

دریم: همزه ساکنه له جټکې سره او الف نرم او پرته له جټکې څخه تلفظ کېږي.

څلورم: همزه د کلیمې په سر کې راتلای سي، صرف د الف په شکل لیکلې وي، مګر الف د کلیمې په منځ او پای کې راځي.

څلور دېرشم درس

همزه[1]

قاعده: هرکله که دوې (**همزې**) سره جمع سوې، اول (**استفهامیه**) دویم (**وصلیه**) و. خو وصلیه مفتوح و، دلته تسهیل او ابدال دواړه جائز دي. خو اولٰی يې ابدال دی. د دې مثالونه په ټول قرآن شریف کې شپږ ځایه راځي:

۱ . (**آللّه**) چې اصل يې (**ءَاَللّٰه**) و. دوه ځایه راځي: ۱- (سورة-یونس). ۲- (سورة-النمل).

۲ . (آلْئٰنَ) چې اصل يې (ءَاَلْئٰنَ) و. دوه ځایه راځي، په (سورة-یونس) کې.

۳ . (آلذَّکَرَیْنَ) چې اصل يې (ءَاَلذَّکَرَیْنَ) و. دوه ځایه راځي په (سورة الانعام) کې.

پوښتنه: ولې يې په (**ابدال**) حکم کړی؛ خو په (**تسهیل**) به يې حکم کړی وای؟

جواب: که په تسهیل حکم سوی وای، نو د (همزه) وو ترمابین به فرق نه وای راغلی.

قاعده: هرکله چې دوې همزې سره جمع سوې، اول (**استفهامیه، قطعي**) وه او دویمه همزه (**وصلیه**) او مکسوره وه؛ نو قانون دا دی چې دویمه همزه به حذف کېږي. مثلاً: (اَفْتَرٰی عَلَی اللهِ) اصل يې (اَاِفْتَرٰی عَلَی اللهِ).

پوښتنه: په دغه قانون کې مو ولې په (**حذف**) حکم وکړ؟ خو دا هم د مخکې قانون په څېر دی او یا به مو په مخکې قانون کې هم د (**حذف**) حکم کړی وای، دا ولې؟

(۱) معلم التجوید، ص ۱۴۳. انعام التجوید، ص ۱۰۷.

جواب: په مخکې قانون کې مو ځکه (**ابدال**) وکړ چې د جملو التباس را نسي او په دو هم ځای کې که حذف ونسي، بیا د جملې (**انشائیې**) او (**خبریې**) توپیر نه راځي.

قاعده: همزه که ساکنه وي او که متحرکه، باید ښه صفا ادا سي. د (امام حفص رحمه الله) یو روایت دا دی چې هرکله (**همزه**) تر ساکن حرف وروسته راسي، باید سکته پرې وسي. خو هغه قاریان چې په تلاوت کې یې مشکل نه وي، هغه که سکته ونه کړي، فرق نه لري.

قاعده: د (**الف لام**) تعرفي همزه به همیشه (**مفتوحه**) وي. مثال: (اَلْحَمْدُلله).

قاعده: د اسم همزه به همېشه (**مکسوره**) وي. مثال: (اِنْتِقَامَ).

قاعده: د فعل همزه به د (**عین**) د کلیمې موافق وي. مثال: (اِضْرِبْ، اُنْصُرْ، اَفْتَحُ).

پوښتنه: هغه د امر (**صیغه**) چې عین یې مفتوح وي (**همزه**) یې ولې مکسوره وي؟ مثال: (اِعْلَمْ).

جواب: که همزه یې مفتوحه سي بیا یې د (**متکلم**) د (**صیغې**) سره مشابهت راځي.

فایده: د متکلم (**همزه**) قطعي او د امر (**همزه**) وصلي ده.

پوښتنه: په (اِمْشُوا، اِتَّقُوا، اِیْتُوا) کې ولې موافقت نه دی سوی؟

جواب: دلته د (**عین**) د کلیمې حرکت عارضي دی؛ ځکه چې د دغه مذکوره مثالونو اصل دا رقم و: (اِمْشِیُوْا، اِتَّقِیُوْا، اِیْتِیُوْا). په درې واړو مثالونو کې د (**یا**) حرکت ماقبل ته نقل سوی او که یې حرکت اصلي وای، بیا یې موافقت لازم و.

پنځه ديرشم درس

ادغام

تعريف: ادغام په **لغت** کې (**ادخال شيءٍ بالشيءٖ**) ته وايي او په **اصطلاح** کې (**ادخال حرف ساکن في حرف محرک بحيث يجعلان حرفًا واحدًا مشددًا**) ته وايي.

ادغام د مطلقو اقسامو په اعتبار پر څلور ډوله دی:[1]

۱ . ادغام مثلين: هغه ادغام دی چې د ادغام حروف په مخرج او صفاتو کې يو وي. يعني حرف تکرار سوی وي. مثلاً: (اِلَيْكُمْ مُّرْسَلُوْنَ).

۲ . ادغام متقاربين: هغه ادغام ته وايي چې د ادغام حروف (**قرب مخرج**) سره لري. لکه: (**ق، ک، ن، ل، ر**). مثلاً: (اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ).

(۱) فوائد مکيه، ص ۳۳. انعام التجويد ص ۱۱۰.

۳ . **ادغام متجانسین:** هغه ادغام ته وایي چې د ادغام حروف په مخرج کې یو او په صفاتو کې جلاوي. لکه: (ط، ت، ث، ذ). مثال: (وَقَالَتْ طَّآئِفَةٌ).

۴ . **ادغام متحدین:** هغه ادغام ته وایي چې د ادغام حروف په صفاتو کې یو وي او په مخرج کې سره جلا وي. لکه: (ن، م). مثال: (عَنْ مَّا).

ادغام د صفت په اعتبار په دوه ډوله دی:[۱]

۱ . **ادغام تام:** چې د مدغم حرف هیڅ صفت پاتې نه سي. مثلاً: (وَقُلْ رَّبِّ).

۲ . **ادغام ناقص:** چې د مدغم حرف یو صفت پاتې سي. مثلاً: (مَنْ يَّقُوْلَ، مِنْ وَّالٍ).

ادغام د حکم په اعتبار په درې ډوله دی:[۱]

۱ . **واجب:** چې اول حرف مخکې له مخکې ساکن وي.

۲ . **جائز:** چې اول حرف د ادغام په وجه ساکن سي.

۳ . **ممتنع:** چې اول حرف متحرک وي او ثاني ساکن وي؛ ځکه دلته د ادغام شرط نیستي دی.

ادغام د عمل په اعتبار پر دوه ډوله دی:[۱]

۱ . **ادغام کبیر:** چې د مدغم حرف بوی لا پاتې نه سي. مثال: (إِلَّا) چې اصل یې (اِنْ لَا) و.

۲ . **ادغام صغیر:** د مدغم حرف ذات پاتې سي. مثال: (اِلَيْكُمْ مُّرْسَلُوْنَ).

---

(۱) انعام التجوید، ص ۱۱۱.

قاعده: هرکله که دوه (**واوه**) یا دوې (**یاګانې**) سره جمع سوې، اول مده و دلته ادغام نه کېږي، ځکه د اول حرف د مدیت صفت خرابېږي. مثال: (قَالُوْا وَهُمْ، فِيْ يَوْمٍ).[1]

قاعده: د ادغام په وجه (**مدغم فیه**) حرف مشدد کېږي، باید د دوو حروفو وخت پرې تېر سي.

قاعده: هر هغه (مثلین، متجانسین، متقاربین، متحدین) حروف چې په منځ کې یې ادغام نه وي سوی، باید ښه صفا وویل سي.[2]

پوښتنه: تر نون ساکن وروسته (**یرملون**) حروف راغلي دي، خو ادغام نه دی سوی. مثال: (نٓ وَالْقَلَمِ، يٰسٓ وَالْقُرْآنِ). دا ولې؟

جواب: د لفظ او معنا په لحاظ حروف مقطعات له نورو حروفو څخه جلا دي. نو دلته اظهار کېږي؛ ځکه که ادغام وسي، نو د قطعیت صفت ته تاوان رسیږي. په کوم قول چې ادغام ثابت دی هغه ډېر ضعیف دی.[3]

قاعده: د مقطعاتو حروفو ترمنځ ادغام جائز دی؛ ځکه د قطعیت صفت یې پاتې کېږي. مثلاً: (طٰسٓمٓ).[4]

---

(۱) فوائد مکیه، ص ۳۴.

(۲) فوائد مکیه، ص ٦٣.

(۳) انعام التجوید، ص ۱۱۲.

(۴) انعام التجوید، ص ۱۱۲.

شپږ دیرشم درس

اجتماع ساکنین

قاعده: اجتماع ساکنین[۱] په دوه ډوله ده: (علٰی حده) او (علٰی غیرحده).

۱ . **علٰی حده:** به پر خپلو شرایطو برابر او موافق وي دا **جائز** ده او دوه شرطه لري: (**اول شرط**): اول ساکن حرف به مده وي. (**دویم شرط**): دا ساکن حرف به په همدغه کلیمه کې وي. مثلاً: (دَآبَّةٍ، کَآفَّةً).

۲ . **علٰی غیرحده:** چې پر خپل شرایطو برابر نه وي، دا **ناجائزه** ده.

قاعده: هرکله که اجتماع علٰی غیرحده راغله او اول ساکن مده هم و، نو اول ساکن حذفوو. مثال: (**فِی الْاَرْضَ**) دلته (**ی**) حذف سوه.

قاعده: هرکله که اجتماع علٰی غیرحده راغله، خو اول ساکن مده نه و، نو بیا دغه ساکن ته د کسرې حرکت ورکوو. مثال: (**اِنِ اَرْتُبْتُمْ**) (**نون**) مکسور سو.

قاعده: که اجتماع علٰی غیرحده راغله، خو اول ساکن (**میم**) د جمعې و، نو دغه (**میم**) ته به ضمه ورکول کېږي. مثال: (**عَلَیْکُمُ الصِّیَامَ**) چې دال پر جمع سي.

قاعده: (**بِئْسَ الاِ سْمُ الْفُسُوْقَ**)[۲] اصل یې (اَلْاِسْمُ) و اوله (**همزه**) د وصل په خاطر حذف سوه. دویمه (**همزه**) د تخفیف په خاطر حذف سوه او (**لام**) ته یې کسره ورکړه. دا قانون دی: (**الساکن اذا حرک حرک بالکسرة**).

---

(۱) انعام التجوید، ص ۱۱۲.او فوائد مکیه، ص ۴۴.

(۲) سورة الحجرآت، آیت ۱۱.

قاعده: که د کلیمې په پای کې دوه (**زوره یا زېره یا پېښه**) راغلي وو، نو دا به په تنوین لیکل کېږي، ځکه که حالت د وقف و، دوه (**زېره او پېښه**) حذف کېږي او دوه (**زوره**) بیا په الف بدلېږي. مثال: (قَدِيْرٌ، بِرَسُولٍ، بَصِيْرًا) او که حالت د وصل و او په وروسته کلیمه کې وصلي (**همزه**) راغلي وه، نو (**همزه**) به حذف سي او تنوین به په کوچني نون مکسوره بدل سي؛ ځکه چې بیا التقاء د تنوین او وروستني ساکن حرف رانه سي او کسره یې د عمومي قانون په وجه ورکړه. مثال: (بِزِيْنَةِنِ الْكَوَاكِبْ).

تنبیه: دغه نون ته نون (**قطني**) وایي؛ ځکه قطن پنبې ته وایي او پنبه پر زخم ایښودل کېږي. نو دلته هم کلیمه زخمي سوه، نو نون قطني ورته راوړل سو.

تنبیه: که پر (**بِزِيْنَةٍ**) وقف وسي بیا دغه (ة) په (**هاء**) بدلېږي او وروسته به نون قطني نه ویل کېږي،کوم کسان یې چې وایي دا غلط دی، دوی ناخبره دي.[1]

(۱) انعام التجوید، ص ۱۱۷.

اووه دېرشم درس

مــــد

تنبیه: د مد تر پیلولو مخکې شپږ شیان پېژندل ضروري دي: ۱- لغوي او اصطلاحي معنا. ۲- ثبوت. ۳- محل. ۴- اسباب. ۵- اندازه. ٦- اقسام.(۱)

• **اول: تعریف:** مد په لغت کې مطلق اوږدوالي ته وایي او په اصطلاح کې (اطالة الصوت مع النفس بالحروف لین اوالمدة).

• **دویم: ثبوت:**

← **اول):** له عبدالله ابن مسعود (رضي الله عنه) څخه روایت دی. وایي یوه ورځ له پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) سره ناست و چې یو کس راغی او په مسجد نبوي کې یې تلاوت شروع کړ، کله چې د (**للفقرآء**) لفظ ته را ورسېد (**مد**) یې ونه کړ، نو پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) له تلاوت څخه منع کړ چې (**مد**) دې ونه کړ.

← **دویم):** یوه ورځ عبد الله ابن مسعود (رضي الله عنه) په مسجد نبوي کې ناست و چې یو صحابي راغلی او تلاوت یې شروع کړ کله چې د (**للفقرآء**) پر (**لفظ**) یې (**مد**) ونه کړ؛ نو عبدالله ابن مسعود (رضي الله عنه) منع کړ چې (**مد**) دې ونه کړ، موږ ته چې به رسول الله (صلی الله علیه وسلم) تلاوت کاوه، دلته به یې (**مد**) کاوه، تا پرېښود.(۲)

---

(۱) انعام التجوید، ص ۱۱۸.

(۲) غایة المرید في علم التجوید.

← **دريیم:** له بي بي عايشې (رضي الله عنها) څخه يو صحابي پوښتنه وکړه: «ماكان تلاوت رسول الله ﷺ؟» بي بي عايشې (رضي الله عنها) جواب ورکړ: «كان يمد مداً»[۱]. يعنې تلاوت يې په مد کولو سره کاوه.

← **څلورم:** له حضرت انس (رضي الله عنه) څخه روايت دی چې رسول الله (ﷺ) به په بسم الله کې درې ځايه (**مد**) کوی. (الله، الرَّحمٰن، الرَّحيم).

← **پنځم:** له حضرت قتاده (رضي الله عنه) څخه روايت دی چې ما له حضرت انس (رضي الله عنه) څخه پوښتنه وکړه چې د رسول الله (ﷺ) تلاوت څه ډول و. انس (رضي الله عنه) راته وويل: «كان يمد صوته مداً».[۲]

• **دريیم: محل:** د مد حروف درې دي (**واو، الف، يا**) په دې شرط چې ساکن وي او د ماقبل حرکت يې له خپله جنسه وي.

پوښتنه: ولې يې په ۲۹ حروفو کې دغه درې حروف د مد لپاره خاص کړل؟

جواب: د (۳) وجهو په خاطر:

۱: (**واضع**) وضع کړي دي. ۲: دغه درې حروف له (**حرکتو**) څخه جوړ دي. هرکله چې د ماقبل حرکت يې له خپل جنس څخه سي او مد پرې وسي، نو ښه موافقت يې راځي. ۳: کله چې ساکن هم وي، د ماقبل حرکت يې هم د خپل جنس څخه وي، بيا اواز نه راګرځي چې مد ونه کړل سي.[۳]

• **څلورم: اسباب:** د (**مد**) اسباب دوه دي: (**همزه**) او (**سکون**).

(۱) صحيح البخاري، رقم ۵۰۴۵.

(۲) فتح الباري، ج ۹، ص ۹۰.

(۳) انعام التجويد، ص ۱۱۹.

پوښتنه: ولې دغه دوه انتخاب سوي دي؟

جواب: (**همزه**) قوي حرف دی او (**مد**) ضعیف، نو کله چې پر دا ضعیف حرف مد وکړې، نو د قوي او ضعیف ښه فرق راځي او (**سکون**) ځکه انتخاب سو چې د دوو ساکنو ښه جلاوالی راسي. (**حرف مده او وروسته ساکن**).

• **پنځم: د مد اندازه:**

مد اصلي: یو الف کش کېږي. **مد فرعي:** دوه یا درې الف کش کېږي. د (**الف**) اندازه خلاصه گوته بنده کړه او بنده گوته خلاصه کړه.

• **شپږم: د مد اقسام:** دوه دي (**اصلي او فرعي**):

مد اصلي: هلته کېږي چې (**واو، الف، یاء**) ساکن وي او د ماقبل حرکت یې له خپله جنسه وي او د مد پر اسبابو موقوفه نه وي او دا (**مد**) د حرف په ذات کې پروت دی. که مد ونه سي، نو د حرف ذات به ختم سي. مثال: (قَالُوْ، قِيْلَ، قَالَ).

مد اصلي: درې نومونه لري:

١ . **اصلي:** اصلي ځکه ورته وايي چې فرعه لري.

٢ . **ذاتي:** ذاتي ځکه ورته وايي، که (**مد**) ونه سي، نو د حرف ذات به ختم سي.

٣ . **طبعي:** طبعي؛ ځکه ورته وايي چې د حروفو مده وو په طبع کې پروت دی.

اته دېرشم درس

د مد اصلي ډولونه

مد اصلي په شپږ ډوله دی:[۱]

• **اول: مد عوض:** کله چې (**دوه**) زوره په وقف کې په الف بدل سي. مثلاً: (افواجًا).

پوښتنه: ولې دوه پېښه په (**واو**) نه بدلېږي؟

جواب: که بدل سي بیا یې د جمعې له واو سره التباس راځي.

پوښتنه: ولې دوه (**زېره**) په یا نه بدلېږي؟

جواب: که بدل سي بیا یې د (**یا**) له متکلم سره التباس راځي.

• **دویم: مد بدل:** کله چې دوه (**همزه گان**) سره جمع سي اول متحرک او ثاني ساکن وي، ثاني د اول د حرکت مطابق په حرف علت بدل سي. مثلاً: (اٰمَنَ، اُومِنَ، إِيْمَانٌ).

• **دریيم: مد زائد:** هرکله چې د هاء (**ضمیر**) ماقبل او مابعد متحرک وي، نو اشباع کبري او دي اشباع ته (**مد زائد**) وايي. (**صله**) هم ورته وايي او (**مد زائد**) ځکه ورته وايي چې اصلاً خو حرکت و، وروسته حرف پرې زیات سو. لکه: (اِنَّهُ، لَهُ، وَمْرَاَتُهُ).

---

(۱) انعام التجوید، ص ۱۲۱.

- **خلورم: مد تمکین:** دوه حروف علته راغلي وي، اول ساکن او ثاني يې متحرک وي، نو پر اول ساکن مد کيږی. مثلاً: (قَالُوْاوَهُمْ، فِيْ يَوْمٍ).
- **پنځم: مد تعظيم:** چې پر لفظ د الله جلاله باندې مد وسي. مثلاً: (الله جَلَّ جَلَالُهُ).
- **شپږم: مد اصلي:** ذکره آنفاً.

مد فرعي

تعريف: هرکله چې (**واو، يا، الف**) ساکن او د ماقبل حرکت يې له خپل جنس څخه وي او پر اسباب د (**مد**) موقوفه وي چې (**همزه او سکون**) دي، دغه ته مد فرعي وايي.

پوښتنه: ولې ورته مد فرعي وايي؟

جواب: ځکه په کشولو کې د مد اصلي تابع دی؛ ځکه چې درې الفه کشيږي.

مد فرعي په ۱۲ ډوله دی او اندازه يې درې يا درې نيم الفه ده.

- **اول) مد متصل:** هرکله چې تر حروف مده وروسته (همزه) راسي. درې شرايطه به لري: ۱-په يوه کليمه کې به وي.۲- د مد علامه به يې ډېله وي. ۳- همزه به يې د عين د سر په شکل وي. مثلا: (جَآءَ، سُوْٓءَ، جِايٓءَ)

نومونه: ۱- **مد متصل:** ځکه په يوه کليمه کې دی. ۲- **مد واجب:** ځکه په اتفاق د قراوو دی.

• **دويم) مد منفصل:** چې تر حروف مده وروسته (همزه) راسي. دري شرايط به لري: ۱- په جلا کليمه کې به وي. ۲- د مد علامه به يې باريکه وي. ۳- همزه به يې د لکړې په شان وي. مثلاً: (اِنّآ اَعْطينٰکَ).

نومونه: ۱ـ منفصل: ځکه چې په جلا کليمه کې دی. **۲ـ جائز:** ځکه چې د قاريانو پکې اختلاف دی.

نهه دېرشم درس

د مــــــد بحث

• **دريیم) مد، لازمي، کلمي، مثقل.** چې تر حروف مده وروسته مشدد حرف راسي. شرايط: ۱- په همدې کليمه کې به وي. ۲- مشدد به وي. مثلاً: (وَلَاالضَّآلِّيْنَ). نوم: (**مد، لازمي، کلمي، مثقل**). مد ځکه ورته وايي چې اواز کشېږي. لازمي ځکه ورته وايي چې حرف مد موجود دی. کلمي ځکه ورته وايي چې په يوه کليمه کې دی. مثقل ځکه ورته وايي چې مشدد دی.

• **څلورم) مد، لازمي، کلمي، مخفف.** چې تر حروف مده وروسته مخفف حرف راسي. شرايط: ۱- ساکن به وي. ۲- سکون به يې اصلي وي. مثلاً: (آٰلْئٰنَ). نوم: (**مد، لازمي، کلمي، مخفف**). مد ځکه ورته وايي چې اواز کشېږي. لازمي ځکه ورته وايي چې حرف مد موجود دی. کلمي ځکه ورته وايي چې په يوه کليمه کې دی. مخفف ځکه ورته وايي چې ساکن دی.

قاعده: په قرآن شریف کې ۱۴ حروف دي چې حروف (**مقطعات**) ورته وايي؛ ځکه په لفظ او معنا کې له نورو حروفو څخه جلا دي. مجموعه یې: (**من قطعک صله سحیرا**).[1]

تنبیه: الف: تر حرف مد وروسته نه سي راتلای. بیا التقاء ساکنین راځي. پاتې دیارلس حروف بیا پر دوه ډوله دي: ۱- دوه حرفیز لکه (**ها حا طا**). ۲- درې حرفیز لکه (**میم نون**).[2]

د دوه حرفیز لپاره قاعده نسته او د درې حرفیز لپاره راتلونکې قاعدې دي.

- **پنځم) مد، لازمي، حرفي، مثقل:** چې تر حروف مده وروسته یو حرف د حروفو مقطعاتو درې حرفیزو څخه راسي او مشدد وي. مثال: (**اَلٓـــــمّٓ**).
شرایط: ۱- له حروفو مقطعاتو څخه به وي. ۲- درې حرفیز به وي. ۳- مشدد به وي. نوم: (**مد، لازمي، حرفي، مثقل**). (**مد**) ځکه ورته وايي چې اواز پرې کشېږي. لازمي ځکه ورته وايي چې حرف مد موجود دی. حرفي ځکه ورته وايي چې د حروفو مقطعاتو څخه دی او مثقل ځکه ورته وايي چې مشدد دی.

- **شپږم) مد، لازمي، حرفي، مخفف:** چې تر حروف مده وروسته یو حرف د حروفو مقطعاتو څخه راغلی وي او ساکن وي. مثال: (**اَلٓمّٓرٰ**). شرایط: ۱- له حروفو مقطعاتو څخه به وي ۲- درې حرفیز به وي. ۳- او ساکن به وي. نوم: (**مد لازمي، حرفي، مخفف**) مد... لازمي... حرفي... مخفف ځکه ورته وايي چې ساکن دی.

(۱) فوائد مکیه، ص ۴۸.

(۲) فوائد مکیه، ص ۴۸.

• **اووم) مد، لازم، حرفي:** په حروفو مقطعاتو کې هغه درې حرفيز حروف چې په مابين کې حرف مده وي. مثال: (نُوٓنَ، مِيٓمَ صَآدَ). نوم: (**مد لازمي- حرفي**) مد لازمي- حرفي.

• **اتم) مد، لازمي، لين، حرفي:** هغه په حروفو مقطعاتو کې د (**ع**) لفظ دی. مثال: (كٓهٰيٰعٓصٓ). نوم: (**مد، لازمي،لين، حرفي**) مد... لازمي... حرفي...لين؛ ځکه ورته وايي چې مدلين پرکېږي.

• **نهم) مد، عارض، وقفي:** چې ترحرف مد وروسته سکون عارضي راسي. نوم: (**مد، عارض، وقفي**). مد عارض ځکه ورته وايي چې ساکن سو. وقفي ځکه ورته وايي چې د وقف په خاطر ساکن سو. مثال: (**رحيم، رجيم، کريم**) چې پر ميم وقف بالاسکان وسي.

فايده: په مد عارض وقفي کې درې درجې دي: (**طول، توسط، قصر**).

طول: درې الف. توسط: دوه الف. قصر: يوالف. دلته اولٰی طول بيا توسط او بيا قصر دی.[1]

• **لسم) مد، عارض، لين:** (**واو**) او (**يا**) ماقبل مفتوح. مثال: (صَيْفَ، خَوْفَ، عَيْنَيْنْ).

نوم: (**مد، عارض، لين**). مد عارض لين؛ ځکه ورته وايي چې پر لين وقف وسي.

فايده: په مد عارض-لين کې هم درې درجې دي: (**طول، توسط، قصر**)خو اولٰی يې قصر دی، بيا توسط بيا طول.

(۱) فوائد مکيه، ص ۴۹.

پوښتنه: ولې په مد عارض وقفي کې طول اولٰی دی او په مد عارض لين کې بیا قصر؟

جواب: په مد عارض وقفي کې عین مد موجود دی او په مد عارض لین کې شبهه مد موجود دی.[۱]

• **یوولسم) مد فرق:** چې دوې همزې راسې، دویمه همزه وصلي وي او هم مفتوحه؛ نو دویمه همزه به په حرف مد بدلېږي. مثال: (آلله. آلذَّکَرَیْنَ) او مد فرق ځکه ورته وایې چې د جملې (**انشائیي او خبریي**) تر منځ فرق راولي.[۲]

• **دوولسم) مد تفخیم:** داسې ځای مد وسي چې د باطلو خدایانو نفې په راسې. مثال: (لَآ اِلٰهَ اِلَّاالله).

قاعده: د الف لپاره درې حالتونه دي: ۱- تر ۹ حروفو وروسته ډک ویل کېږي. حروف: (**مستعلیه، راءمفتوحه، لام جلاله**). ۲- نور تر ټولو حروفو وروسته تش ویل کېږي.

---

(۱) فوائد مکیه، ص ۴۹.

(۲) فوائد مکیه، ص۹٦.

څلوېښتم درس

وقف

د وقف د بیان مخکې (۵) شیان پېژندل ضروري دي:[۱]

۱:تعریف، ۲:ثبوت، ۳:حکم، ۴:محل، ۵:اقسام

۱ . تعریف: په **لغت** کې مطلق (**دریدل**) او په **اصطلاح** کې (**قطع الصوت مع النفس، اسکان الحرف متحرک ان کان متحرکاً**).

ترجمه: له اواز سره د ساه پرېکول او متحرک حرف ساکن کول که متحرک و.

۲ . ثبوت: په آیت، حدیث، اجماع او قیاس سره.

← **اول- آیت:** له حضرت علي (رضي الله عنه) څخه یو صحابي د ترتیل د معنا پوښتنه وکړه: (**الترتیل ماهو؟**)

حضرت علي (رضي الله عنه) جواب ورکړ: (**الترتیل هو تجوید الحروف و معارفة الوقوف**).

← **دويم- حدیث:** حضرت عبدالله ابن عمر (رضي الله عنه) وايي چې پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) به د نورو قواعدو تر څنګ په تلاوت کې د وقفو ځایونه هم رانبودل.

← **درېیم- اجماع:** هغه وخت چې حضرت علي (رضي الله عنه) د ترتیل معنا

---

(۱) جمال القرآن، ص ۹۴. فوائد مکیه، ص، ٥٦. انعام التجوید، ص ۱۳۰.

وکړله، په دغه وخت کې ډېر صحابه کرام رضی الله عنهم ناست وو ټولو سکوت وکړ او چوپه خوله پاتې سول.

← **خلورم-قیاس:** د هر انسان عقل دا فیصله کوي هر شی چې ابتداء لري نو انتها هم لري.

۳ . د وقف حکم: قاري به اواز او ساه دواړه قطع کوي.

۴ . د وقف محل: د کلیمې پای.

۵ . د وقف اقسام:

اول- د رموز په اعتبار وقف.

دویم- د موقوف علیه د حرکت په اعتبار وقف.

دریيم- د معنا او محل په اعتبار وقف.

څلورم- د قاري او تالي په اعتبار وقف.

قاعده: هغه کسان چې د قرآنکریم په ترجمه نه پوهېږي باید په رموزو باندې وقف وکړي.

یو څلوېښتم درس

د رموزو په اعتبار وقف

د رموزو په اعتبار وقف پر پنځه ویشت ډوله دی:

۱ . کله (**میم**) لیکلی وي دا (**وقف لازم عرفي**) دی، نه شرعي. مثال: سورة القلم (۴۸) آیت

۲ . کله کوچنی (**ط**) لیکلې وي دې ته (**وقف مطلق**) وایي معنا یې تېرېدل او درېدل یو رقم دي. مثال: سورة البینة (۸) آیت

۳ . کله چې (**ج**) لیکلی وي دا د جائز په معنا دی، تېرېدل یې اولی دي او درېدل یې جواز لري. مثال: سورة القلم (۱۷) آیت

۴ . کله چې (**ز**) لیکلې وي دا د وقف جائز بالعکس دی درېدل یې اولی او تېرېدل یې جائز دي. مثال: سورة الدهر (۲۱) آیت

۵ . کله چې (**ص**) لیکلی وي تېرېدل یې اولی دي او درېدل یې جائز دي. مثال: سورة القلم (۷) آیت

٦ . کله چې د دوو آیاتونو تر مینځ (**گول**) علامه لیکلې وي دلته وقف کول حسن دي. مثال: سورة الناس (۱) آیت

۷ . کله چې (**صلي**) لیکلی وي معنا یې (**الوصل الاولی**) ده یعني تېرېدل یې ښه کار دی او درېدل یې هم جائز دي. مثال: سورة یس (۴۷) آیت

۸ . کله چې (**صل**) ليکلی وي دا په اصل کې امر دی يعنې تېر سه خو امر د وجوب لپاره نه، بلکې استحبابي امر دی.

۹ . کله چې (**لا**) ليکلی وي دا پر دوه ډوله دی:

← که د دوو ليکو ترمنځ (**لا**) ليکلی و، دلته وقف نه کېږي او که وقف وسي بيا به ټوله جمله راګرځوي. مثال: په سورة يس (۴۷) آيت

← او که د دوو ليکو تر منځ (**لا**) لوړ ليکلی وي، هم به وقف نه کوي که يې وقف وکړ بيا به ټوله جمله نه راګرځوي. مثال: په سورة يس (۴۷) آيت

۱۰. کله چې (**قف**) ليکلی وي د دې معنا امر دی چې ودرېږه، خو امر يې استحبابي دی. مثال: په سورة يس (۵۸) آيت

۱۱. کله چې (**ق**) ليکلی وي دلته قراء مختلف دي ځينې وايي چې (**ق**) د (**قف**) څخه مخفف دی يعنی وقف دې وسي او ځينې نور بيا وايي چې (**ق**) د (**لا يوقف**) څخه مخفف دی يعنی وقف دې نه کېږي، لاکن اوله خبره صحيح ده چې وقف دې وسي. مثال: په سورة يس (۸۱) آيت

۱۲. کله چې (**قلا**) ليکلی وي دا د (**قيل لا يوقف**) څخه مخفف دی او (**لا**) يې نافيه دی نو مطلب يې دا دی چې وقف دې نه کېږي.

۱۳. کله چې (**وقفه**) ليکلې وي معنا يې لږ فرصت درېدل. مثال: په سورة القلم (۳۶) آيت

قاعده: د وقف او وقفه تر منځ فرق وقف مطلق درېدل او وقفه لږ وخت درېدل.

پوښتنه: سکته هم لږ وخت درېدلو ته وايي نو د سکتې او وقفه تر منځ څه فرق سته؟

جواب: په سکته کې اواز ختم سي او ساه جاري وي لکن په وقفه کې اواز او ساه دواړه ختمېږي.

۱۴. کله چې (۵) ليکلی وي دا د کوفې د قاريانو د آيت علامه ده. مثال: سورة المزمل (۱۵) ايت

۱۵. کله چې (هـ) ليکلې وي د ابجد په حساب د دې معنا دا ده چې دلته پنځه ايته پوره سول.

۱۶. کله چې (ی) ليکلې وي دا د ابجد په حساب د لسو اياتونو علامه ده.

۱۷. کله چې (ض) ليکلی وي دا د (ضرورالوقف) څخه مخفف دی معنا يې دا ده چې دلته دې حتماً وقف وسي.

۱۸. کله چې (ک) ليکلی وي دا د (کذالک) څخه مخفف دی چې د مخکې رمز څه حکم و، د ده هم هغه حکم دی.

۱۹. کله چې (وقف النبي) ليکلی وي مطلب دا دی چې په احاديثو کې د پيغمبر (ﷺ) څخه د وقف ثبوت سته. مثال:سورة النصر (۳) آيت

۲۰. کله چې (وقف جبريل) ليکلی وي، مطلب دا دی چې جبرائيل عليه السلام په تلاوت کولو کې و، پيغمبر (ﷺ) ته پر دغه ځای وقف کړی و. مثال: سورة ال عمران (۹۴) آيت

۲۱. کله چې (وقف غفران) ليکلی وي د دې مطلب دا دی چې د دغو اياتونو مضمون د بخښنې دی. مثال: سورة يس (۸۱) آيت

۲۲. کله چې (وقف منزل) ليکلی وي د دې مطلب دا دی چې

قرآنکریم په اووه منزله ترتیب سوی دی. مثال: سورة یس (۵۲) آیت

۲۳. کله چې (**وقف معانقه**) لیکلی وي، معنا یې غاړه په غاړه. کیفیت یې داسې دی چې که (**ج**) لیکلی و او دري ټکي یې پر سر ورکړل سوي وو او بیا دري لفظه وروسته بل (**ج**) لیکلی و او پر سر یې دري ټکي وو نو د اداء کیفیت یې داسې دی چې پر هر یوه وقف وکړل سي پر هغه بل به وقف نه کېږي. مثال: سورة القلم (۴۰) آیت

۲۴. کله چې (**څو علامې سر پر سر**) لیکلې وي مطلب یې دا دی چې دلته د راویانو اختلاف دی او ترجیح یې د سر علامې ته ورکول کېږي. مثال: سورة المومنون (٦٧) آیت

۲۵. او که پر (**واو**) عاطفه وقف وکړل سي، بیا جمله را ګرځول نه غواړي.

قاعده:

اول: وقف پر (**ګول**) علامه اولی دی.

دویم: پر (**م**).

دریيم: پر (**ز**).

څلورم: پر (**ط**).

قاعده:

هغه خلک چې د قرآن عظیم الشان په معنا نه پوهېږي باید پر دغه علامو وقف وکړي او که بغیر د علامې یې وقف وکړ هغه جمله به بیا له سره را ګرځوي.

قاعده:

کله کوچنی لام راځي، دا دوه ډوله دی:

- **اول** که د آیت د علامې پر ځای لیکلی و او د آیت علامه نه وه، نو دغه (**لام**) یې پر ځای دی. قانون دا دی چې وقف کول صحیح نه دي. که یې وقف وکړ بیا به جمله له سره راګرځوي.

- **دویم** که د آیت پر سر لیکلی و، بیا قانون دا دی چې وقف دې نه کوي که یې وکړ بیا دې جمله له سره نه را ګرځوي.

دوه ځلویښتم درس

د موقوف علیه د حرکت په اعتبار وقف پر اته ډوله دی:

۱ . **وقف بالاسکان:** چې د پای حرف داسې ساکن کړل سي چې بوی د حرکت لا پاتې نه سي او وقف بالاسکان په پنځو حرکتونو کې کېږي: (**ضمه، فتحه، کسره، دوې ضمې او دوې کسرې**) او پر دوو (**فتحو وقف بالاسکان نه سي کېدای**) ځکه دلته ابدال کېږي.

۲ . **وقف بل ابدال:** پر دوه زوره او تای مدوره باندې کېږي، دوه زوره په الف بدلېږي، مثلاً: (افواجاً او فتحاً) او تای مدوره په هاء بدلېږي، مثلاً: (الصلاة).

۳ . **وقف بالروم:** چې د حرکت دوې حصې پټې او یوه حصه یې ښکاره کړي، مثلاً: (الرحمن الرحیم) او وقف بالروم پر ځلورو حرکتونو کېږي: (ضمه، کسرة، دوې ضمې او دوې کسرې).

قاعده:

وقف بالروم په فتحه کې نسي کېدلای ځکه چې د فتحې د اداء په وخت کې شونډې خلاصې وي، چې شونډې خلاصې وي بیا دربیمه حصه نه راکنټرولېږي.

۴ . **وقف بالاشمام:** اشمام بوی کولو ته وایي.

تعریف: (عین اسکان وروسته تر سکون چم د حرکت) قاري اخرینی حرف داسې ساکن کړي چې صرف یې د حرکت بوی پاتې وي. مثلاً (نستعین) او اشمام پر دوو حرکتونو کېږي (یوه ضمه او دوې ضمې).

۵ . **وقف بالسکون:** اخرینی حرف اصلاً ساکن وي، خو د یو عارض په وجه حرکت ورکړل سوی وي چې وقف پر وسي بېرته اصل ته ولاړ سي، مثلاً (علیهم الذلة) چې پر میم وقف وسي نو ساکن به سي او مخکې هم ساکن و، خو د التقاء ساکنین په وجه حرکت ورکړل سوی و.

٦ . **وقف بالالحاق:** په وقف کې اخرینی حرف وي او په وصل کې نه وي، مثلاً د (اقیموا) واو دلته واو په وصل کې نه ویل کېږي.

۷ . **وقف بالاثبات:** اخرینی حرف په مخرج او صفاتو کې ثابت پاتې سي، مثلاً (من جوع) اکثره خلک اخرینی حرف یا ناقص وایي یا یې نه اداء کوي دا دواړه ډوله لحن جلي راځي.

۸ . **وقف بالحذف:** چې د وقف پر خاطر اخرینی حرف له منځه ولاړ سي، مثلاً (له) د له صله د منځه ولاړه.

تنبيه: بعضې خلګو د موقوف عليه د حرکت په اعتبار وقف پر لس قسمه کړې خو موږ په اتو قسمو کې را واخيست.

د دوی لپاره مو اول جواب دا دی چې پاتې دوه قسمونه په دغو اتو قسمونو کې داخل دي او دويم جواب مو دا دی چې په هغو دوو قسمو کې زموږ روايت نسته هغه د امام حمزه کوفي رحمه الله روايت دی. هغه دوه قسمونه دا دي (وقف بالنقل) مثلاً (من امن) او دويم (**وقف ادغام و ابدال**) مثلاً (شيأً).

تنبيه: (**وقف بالروم او وقف بالاشمام**) پر عارضي حرکت باندې نه کېږي.

قاعده: که د کليمې اخرينی حرف مشدد و، نو په وقف بالروم او وقف بالاشمام کې به همداسې مشدد پاتې کېږي.

قاعده: که قاري پر دوو ضمو يا دوو کسرو وقف بالروم وکړي، نو د حرکت درېيمه حصه به ښکاره او د تنوين درېيمه حصه به نه ښکاره کوي، مثلاً (احدٌ) (بصير) يوه ضمه د دوو ضمو او يوه کسره د دوو کسرو اصل دی، نو دلته هم اصل ته ورګرځي.

دري څلوېښتم درس

د قاري په اعتبار وقف په څلور ډوله دی

۱ . اضطراري وقف: د یو عارض په وجه قاري وقف وکړي، لکه ټوخی یا پرچې...

۲ . انتظاري وقف:

- قاري د یوې قاعدې په انتظار کې وي، وقف وکړي.
- د استاد تلاوت ته شاګرد انتظار وي چې پر کوم ځای وقف کوي.
- استاد د شاګرد په انتظار وي چې شاګرد هغه ځای ته ځان رسوي که نه چې ما پرې وقف کړی.

۳ . اختیاري وقف: چې قاري په خپل اختیار وقف وکړي.

۴ . اختباري وقف: چې شاګرد تلاوت کوي او استاد د غلطۍ خبر ورکړي او دی وقف وکړي یا استاد د یوې قاعدې د ښودلو په خاطر وقف وکړي.

قانون: په یادو څلورو ځایونو کې که وقف وسي ساه او اواز به دواړه قطع کوي، خو جمله به بېرته له سره راګرځوي.

څلور څلويښتم درس

د معنا په اعتبار وقف پر شپږ ډوله دی

۱ . **تام وقف:** چې پر داسې ځای وقف وکړل سي چې له مابعد سره يې لفظي او معنوي تعلق ختم وي، مثلاً (المفلحون)، سورة البقره (۵) آيت.

۲ . **کافي وقف:** پر داسې ځای وقف وکړل سي چې له ماقبل سره يې لفظي تعلق ختم او له مابعد سره يې معنوي تعلق پاتې وي، مثلاً (الحمدلله) د الله جل جلاله پر لفظ چې وقف وسي.

۳ . **حسن وقف:** پر هر آيت وقف وکړل سي؛ ځکه پيغمبر (ﷺ) به هم د فراغت پر وخت داسې تلاوت کاوه.

۴ . **صحيح وقف:** چې پر رموزو وقف وکړل سي.

۵ . **قبيح وقف:** چې پر داسې ځای وقف وکړل سي چې له ماقبل سره معنوي او له مابعد سره لفظي تعلق پاتې وي، مثلا (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنتُمْ سُكَارَىٰ) کله چې پر صلاة وقف وکړي، نو د صلاة لفظي تعلق له مابعد سره پاتې دی ځکه (وَأَنتُمْ) جمله حال ده، د ماقبل د (لَا تَقْرَبُوا) له ضمير څخه.

٦ . **اقبح وقف:** پر داسې ځای وقف وکړل سي چې له ماقبل سره لفظي او معنوي تعلق پاتې وي. داسې وقف حرام دی، مثلاً (وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) (**اولئک**) اسم اشاره مبتدا ده، (**هم**) ضمير مبتدا يې ثاني دی المفلحون

معرفه په واو سره د (**هم**) خبر دی. خبر سره د مبتداء دا به د (**اولٰئِکَ**) لپاره خبر سي، نو د دوی په مابین کې وقف کول حرام دي.

قاعده: که پر حرف مده وقف وکړل سي، نو دلته یوازې قصر روا دی، طول او توسط جائز نه دي. ځکه طول او توسط تر حرف مد وروسته سکون عارضي غواړي، خو هغه دلته نسته، مثلاً (غفورا).

قاعده: په قران کریم کې د امام حفص رحمه الله د روایت مطابق څلور ځایه سکته کېږي.[1]

سکته: په لغت کې لږ وخت دربدلو ته وایي او په اصطلاح کې (قطع الصوت بلانفس). معنا: له ساه پرته د اواز پرېکول.

۱. په سورة یٰس کې (۵۲) آیت د (مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا) پر الف.

۲. په سورة کهف کې (۱-۲) آیت د (عِوَجَاً * قَيِّمًا) پر الف.

۳. په سورة قیامة کې (۲۷) آیت د (وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ) پر نون.

۴. په سورة مطففین کې (۱۴) آیت (كَلَّا بَلْ رَانَ) پر لام.

له دغو ځایونو پرته د امام حفص رحمه الله په روایت کې بل ځای سکته نسته بعضي ناخبره کسانان یوازې په الحمدلله کې اووه ځایه سکته کوي، خو امام جزري رحمه الله د دغو کسانو قول غلط فاحش بولي چې هغه اووه ځایونه دا دي: (**دلل، هرب، کیو، کنع، کنس، تعل او بعل**).[2]

پوښتنه: د (عِوَجَاً * قَيِّمًا) تنوین ولې په الف بدل سو؟

(۱) شرح فوائد المکیه، ص ۲۸۸ او معلم التجوید، ص ۲۱۶.

(۲) معلم التجوید، ص ۲۱۸.

جواب: سکته په ټولو اقسامو کې د وقف مشابه ده، ځکه يې تنوين په الف بدل کړی.

پوښتنه: په (مَنْ ۜ رَاقٍ) کې ولې ادغام نه دی سوی، خو د يرملون حرف هم راغلی او په (كَلَّا ۖ بَلْ ۜ رَانَ) کې ولې ادغام نه دی سوی؛ ځکه لام او را خو متقاربين دي؟

جواب: ادغام خو د وصل په حالت کې کېږي، خو سکته د وقف مشابه ده.

قاعده: سکته پر دوه ډوله ده:

۱ . **لفظي:** چې تر ساکن حرف وروسته متحرکه همزه راسي نو د همزې د صفا اداء کېدو لپاره به پر ساکن حرف سکته کېږي.

۲ . **معنوي:** مذکوره څلور ځايونه چې مخکې تېر سول.

پنځه څلوېښتم درس

لهجه

لهجه:[1] نغمې او خوش اوازۍ ته وايي.

لهجه پر دوه ډوله ده:

۱ . **جايزه لهجه:** د تجويد قواعد چې په کې مراعات کړي.

ثبوت: عن أبي لبابة بشير بن عبد المنذر رضي الله عنه: أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «مَن لَم يَتَغنَّ بالقُرآنِ فَليسَ مِنَّا».

ثبوت: عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «حَسِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ فَإِنَّ الصَّوْتَ الْحَسَنَ يَزِيدُ الْقُرْآنَ حُسْنًا».[2]

(۱) انعام التجويد، ص ۵۲ او فوائد مکيه، ص ٦٣.

(۲) رواه ابن ماجه، رقم ۱۳۴۲.

ثبوت: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ حِلْيَةً , وَحِلْيَةُ الْقُرْآنِ حُسْنُ الصَّوْتِ ».

۲ . ناجايزه لهجه: قاري خپل د لهجې مرعات ساتي نه د تجويد د قواعدو.

ناجايزه لهجه پر دوه ډوله ده:

۱ . حرامه لهجه: مخارج او صفات لازمه پرېږدي يا تغير ورکړي.

۲ . مکروه لهجه: صفات عارضيه پرېږدي يا تغير ورکړي.

حسنه لهجه پر شپږ ډوله ده:[۱]

۱ . ترتيل التلاوة: نه ډېر چابک او نه ډېر کرار.

۲ . تجويد تلاوة: د حروفو، صفاتو او مخارجو مراعات کول.

۳ . تبيين التلاوة: استاد شاګرد ته د قواعدو اظهار کوي.

۴ . ترسيل التلاوة: په تلاوت کې د لحن جلي او خفي څخه ځان ساتل.

۵ . تحسين التلاوة: هغه ده چې مخارج او صفات اداء کړي او لهجه يې د عربو لهجې ته ورته وي.

ثبوت: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ): «اقْرَءُوا الْقُرْآنَ بِلُحُونِ الْعَرَبِ وأَصْوَاتِها».[۲]

٦ . توقير التلاوة: په تلاوت کې له الله جل جلاله څخه وېره لري چې غلطي راڅخه ونسي، مخارج او صفات صحيح اداء کوي.

ناجايزه لهجه د لهجې په وجه د قواعدو نه مراعاتول.

(۱) انعام التجويد، ص ۱۵۴.

(۲) کنزالعمال، ج ۱، ص ۲۰۱.

شپږ څلوېښتم درس

د معیوبو تلاوتونو اقسام

شماره	ډول	تشریح	حکم
۱	تمطیت التلاوت	چې په حروفو کې زیادت راسي	حرام
۲	تخلیت التلاوت	چې د یو حرف میلان بل حرف ته وسي	مکروه
۳	تمفیش التلاوت	چې حرکات مجهول وویل سي	مکروه
۴	تمزیخ التلاوت	چې د تلاوت په وخت کې خوله ژوبي	مکروه
۵	تتمید التلاوت	چې د مد اواز پوزې ته بیایي	مکروه
٦	تهمین التلاوت	چې د وقف په وخت کې همزه پیدا کړي	حرام
۷	تعویق التلاوت	چې د کلیمې په منځ کې وقف وکړي	حرام
۸	ترخص التلاوت	چې په اواز کې یو ډول شرنگی کوي	مکروه
۹	ترعید التلاوت	چې د مد په وخت کې اواز بنوروي	مکروه
۱۰	تتعید التلاوت	په ډول ډول لهجه سره تلاوت کوي	مکروه
۱۱	تحریز التلاوت	چې داسې تلاوت کوي لکه غم چې وي	مکروه
۱۲	تقطع التلاوت	چې په تلاوت کې بې ځایه سکتې کوي	حرام

شماره	ډول	تشریح	حکم
۱۳	ترجیح التلاوت	په تلاوت کې اواز د پوزې خوا ته بیایي	مکروه
۱۴	تحریص التلاوت	چې یو حرف یې لا نه وي پوره کړی په بل حرف شروع وکړي	حرام
۱۵	تفخیم التلاوت	چې ټول حروف ډک وایي	حرام
۱٦	ترقیق التلاوت	چې ټول حروف باریک وایي	حرام
۱۷	وحبة التلاوت	چې په تلاوت کې ډېره چابکي کوي	مکروه
۱۸	انعنة التلاوت	چې د ډېر ډک والي څخه د عین اواز پیدا کېږي	حرام
۱۹	همهمة التلاوت	چې مخفف مشدد کړي یا مشدد مخفف کړي	حرام
۲۰	زمزمة التلاوت	چې تلاوت د غزلو په شکل کوي	حرام
۲۱	رقزة التلاوت	چې ځای د ادغام نه وي، دی ادغام وکړي	حرام
۲۲	لینیة التلاوت	ټول حروف نرم وایي	مکروه
۲۳	الجاز تلاوت	چې حروف مده غورځوي.	حرام
۲۴	نفرة التلاوت	چې تلاوت د جنګ په شکل کوي	مکروه
۲۵	عدب التلاوت	چې ابتداء او انتها یې نه معلومېږي	مکروه

شماره	ډول	تشریح	حکم
۲٦	قلقلة التلاوت	ماسیوا د حروفو قلقله وو شخه پر نورو قلقله کوي	مکروه
۲۷	زیادت التلاوت	چې مد تر خپلې اندازې زیاتوي	مکروه
۲۸	تطویل التلاوت	چې حرکتونه کشوي	مکروه
۲۹	نقص التلاوت	چې حرکتونه مجهول وايي	مکروه
۳۰	تعجیل التلاوت	چې تلاوت ډېر چابک کوي حرف وغورځوي	حرام
۳۱	بحه التلاوت	په اواز کې سختي او غمګیني وي	مکروه

تنبیه: په دغو ارقامو کې که قاري هر رقم تلاوت کوي، د قاري او اورېدونکي دواړو یو رقم حکم دی.

تنبیه: له دغه رقم تلاوتو نو سره مخ کېدل اول خپلې لهجې ته اولویت ورکول او یو ډول بې فکري ده.

اووه څلوېښتم درس

متفرقه قواعد

پوښتنه: صحیح قاري چا ته ویل کېږي؟

جواب: هغه قاري ته ویل کېږي چې دا څلور شرایط یې عملي کړي وي:

١ . په پوره توګه یې د تجوید ټوله قواعد مراعات کړي وي.

٢ . لهجه به یې د عربو لهجې ته ورته وي.

٣ . په عامو محفلونو کې به د متواتر روایت چې د (امام حفص بن عاصم رحمه الله) روایت دی پیروي کوي؛ ځکه چې عام خلک مشوش نه سي.

٤ . صحیح قاري به د خپل استاد سند او اجازه نامه په لاس کې لري.[١]

غوښتنه: محترمو قاري صاحبانو اول تجوید مکمل زده کړئ، بیا روایات او مقامونه.

پوښتنه: تکبیرونه له کوم ځایه تر کوم ځایه پورې ویل کېږي؟

جواب: د سورة (**والضحٰی**) څخه بیا تر سورة (**والناس**) پورې به د هر سورت په سر کې له (**الله اکبر**) سره (**بسم الله**) وایي.

قاعده: له (**الله اکبر**) دویم (**لااله إلا الله والله اکبر**) بهتره دا دویم دی.

تنبیه: د قرآن کریم د خاتمې ثبوت: «قال رجل: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟ قَالَ: الْحَالُّ الْمُرْتَحِلُ. قَالَ: وَمَا الْحَالُّ الْمُرْتَحِلُ؟ قَالَ: الَّذِي يَضْرِبُ مِنْ أَوَّلِ الْقُرْآنِ إِلَى آخِرِهِ كُلَّمَا حَلَّ ارْتَحَلَ».

---

(١) انعام التجويد، ص ١٥٥.

قاعده: د خاتمې کیفیت: اول دې معاوذتين بيا الحمدلله او سورة البقره تر (**المفلحون**) لفظ پورې ووايي، بيا دې خاتمه ووايي. خاتمه يعنې دعا نو کوم ضمائر چې د مفرد لپاره وي په مجلس کې دې د جمع په ضمير بدلوي. مثلاً: (**اللّٰهُم انس وحشتي في قبري**) پرځای يې بايد (**اللهم انس وحشتينا في قبورناآه**).[۱]

اته ځلوېښتم درس

متفرقه قواعد

پوښتنه: جما ل القرآن يې ولې پر څوارلسو روښنايیو مشتمل کړي؟

جواب: تشبيه يې له سپوږمۍ سره ورکړه؛ ځکه چې د سپوږمۍ روښنايي هم د څوار لسم په شپه پوره کېږي.[۲]

پوښتنه: په قران کريم کې څلور ځايه د (**صاد**) پر سر کوچنی (**س**) ليکلی وي دلته به کوم يو ويل کېږي؟

جواب: په دوو ځايونو کې به په سين سره ويل کېږي. ۱-(**يبصط**) په سورة البقره کې. ۲- (**بصطة**) په سورة الاعراف کې. ۳- (**المصيطرون**) په سورة الطورکې دلته په صاد اوسين کې اختيار دی. ۴- اوپه سورة الغاشية کې چې لفظ د (**بمصيطر**) دي دلته په صاد سره ويل کېږي.[۳]

---

(۱) انعام التجويد، ص ۱٦۹.

(۲) جمال القرآن، ص ۱۲.

(۳) جمال القرآن، ص ۱۰۸.

قاعده: په سورة حم السجده کې يو ځای تسهيل کېږي. مثال: (ءاعجمیٌّ) دلته پر دويمه همزه تسهيل کېږي، يعنې د همزه او الف تر منځ اداء کېږي.[۱]

قاعده: هرکله که واو او يا مشدد وه او وقف پرې وسو، نو شد اداء کول به يو څه په سختی سره پکار وي؛ څو شد پر خپل حال پاتې سي. مثال: (عدوٌّ، علی النبیّ).[۲]

قاعده: په قران کريم کې يو څو ځايه (لا) ليکلي دي؛ مگر ويل کېږي (ل).[۳]

۵ . په سورة آل عمران کې د (لإالیَ الله تُحْشَرُونَ). کليمه ده.

٦ . په سورة التوبه کې د (ولآَ او ضعوا) کليمه ده.

٧ . په سورة والصفت کې د (لَإ الَی الْجَحِيم) کليمه ده.

٨ . په سورة الحشر کې د (لَا انْتُمْ اَشَدّ) کليمه ده.

٩ . په سورة النمل کې د (اولا أذ بحنَّه) کليمه ده.

۱۰. د سورة آل عمران په پنځلسمه رکوع کې (افائن) ليکلي دي، مگر ويل کېږي (افئن).[۴]

۱۱. د سورة الکهف په څلورمه رکوع کې (لشايٍ) ليکلي دي؛ مگر ويل کېږي (لشيئٍ).[۴]

۱۲. کله (نباىٍ) ليکلی وي، خو ويل کېږي (نبیِٔ).[۴]

---

(۱) جمال القرآن، ص ۹۲.

(۲) جمال القرآن، ص ۱۰۸.

(۳) جمال القرآن، ص ۱۰۹.

(۴) جمال القرآن، ص ۱۰۹.

فايده: دسورة الكهف په پنځمه ركوع (لٰكِنَّا هُوَ الله) يعني لٰكنا کې چې كوم الف ليکلی دی، دا هم نه ويل کېږي مگر په وقف کې ويل کېږي.[۱]

فايده: د سورة الدهر په اول کې (سَلَاسِلا) داد دويم لام وروسته الف نه ويل کېږي، مگر په وقف کې ويل او نه ويل دواړه صحيح دي.[۲]

فايده: دسورة الدهر (قوارِيرا قوارِيراْ) دلته دوه ځايه الف ليکلی دی قانون دا دی چې دا دويم الف نه په وصل نه په وقف کې ويل کېږي او اول الف په وقف کې ويل کېږي، نه په وصل کې.[۲]

فايده: په سورة يوسف کې د (مَالَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَىٰ يُوسُفَ) دلاتأ منّا پر نون اشمام کېږي؛ ځکه دلته دوه نونان وه، اصل يې لا تأ مننا و اول مضموم او دويم مفتوح و بيا يې اول ساکن کړی او مد غم يې کړی.[۳]

فايده: هرکله که په واحد تلاوت کې دوه ځايه مدان منفصلان راسي، پر قاري يې تسويه واجب ده. مثال: (وَ قالُوا رَبَّنآ إِنَّآ أَطَعْنا سادَتَن).

فايده: په سورة يوسف کې د (وليكوناً) كليمه او په سورة اقراء کې د (لنسفعاً) كليمه ده. که پر (ليكوناً) او (لنسفعاً) وقف وکړي، نو په الف سره يې واياست يعني تنوين مه واياست، که څه هم خلاف القياس دی.

تنبيه: د (انا) لفظ چې هر ځای په قرآنکريم راسي د وصل په حالت کې يې (الف) نه ويل کېږي او د وقف په حالت کې ويل کېږي.[۴]، او همدارنگه (او

(۱) جمال القرآن، ص ۱۰۳.

(۲) جمال القرآن، ص ۱۰۴.

(۳) جمال القرآن، ص ۱۰٦.

(۴) جمال القرآن، ص ۹۷.

یعفوا) د سورة البقرې په (۱۳) رکوع کې، (**ان تبوءا**) د سورة المائدې په (۵) رکوع کې، (**لتتلوا**) د سورة الرعد په (۴) رکوع کې، (**لن ندعوا**) د سورة الکهف په (۲) رکوع کې، (**لیربوا**) د سورة الروم په (۴) رکوع کې، (**لیبلوا**) د سورة محمد په (۱) رکوع کې، (**نبلوا**) د سورة محمد په (۴) رکوع کې، (**ثمودا**) څور ځایه د سورة هود، سورة الفرقان، سورة العنکبوت او په سورة النجم کې، (**قواریرا**) دوه ځایه د سورة الدهر په (۱) رکوع کې. په دغه الفاظو کې هم د وصل په حالت کې (الف) نه ویل کېږي او د وقف په حالت کې ویل کېږي[1].

---

(۱) جمال القرآن، ص ۹۳.

نهم څلوېښتم درس

سجده تلاوت

په قرانکریم کې د (۱۴) آیتونو په ویلو او اورېدلو سره پر سړي سجده واجبېږي.

د سجده تلاوت څلور شرطونه دي: طهارت، سترالعورت، استقبال القیبله او نیت.

تنبیه: هر هغه شی چې لمونځ پرې فاسدېږي، په هغه شي سجده تلاوت هم فاسدېږي.

د سجده تلاوت آیتونه: په (۱۴) سورتونو کې دي: (اعراف آیت ٢٠٦- رعد آیت ۱۵ - نحل آیت ۵۰ و ۴۹ - اسراء آیت ۱۰۹ - مریم آیت ۵۸ - حج آیت ۱۸ و ۷۷ - فرقان آیت ٦٠ ـ نمل آیت ۲۵ و ٢٦ - سجده آیت ۱۵ - ص آیت ۲۴ و ۲۵ - فصلت آیت ۳۷ و ۳۸ - نجم آیت ٦٢ - انشقاق آیت ۲۰ و ۲۱ - علق آیت ۱۹.

تنبیه: که سجده تلاوت تکرار په مجلس واحد کې وسي یوه سجده یې کافي ده.

د سجده تلاوت فضیلت

د أبي هريرة رضي الله عنه څخه روایت دی: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إذا قَرَأَ ابنُ آدم السجدةَ فسجد اعْتَزَلَ الشيطانُ يبكي، يقول: يا وَيْلَهَ -وفي روايةٍ: يا وَيْلِي- أُمِر ابنُ آدمَ بالسجودِ فسجدَ فله الجنة، وأُمِرتُ بالسجود فأَبَيْتُ فَلِيَ النارُ». [صحيح] - [رواه مسلم]

توصیة الاستاد

- یوازې د تجوید په زده کولو سره ځان کامل قاري مه بولئ، بلکې په هره ورځ کې معلوم وخت د تلاوت لپاره وټاکئ چې تلاوت پکې کوئ.
- ډېر کوښښ وکړئ، هر کله مو چې قران کریم په خپله زده کړ، بیا یې نورو ته هم ورسوئ.
- پر نورو خلکو انتقادونه مه کوئ.
- له علماوو سره راشه درشه زیاته کړئ، ځکه د الله جل جلاله رحمت له علماوو څخه نه جلا کېږي.
- کوښښ وکړئ چې ټولو هغو شیانو ته ځان نیږدې کړئ چې هغه درته الله تعالی دریادوي.
- ای تلاوت کوونکیه! نیت به دې خاص د الله جل جلاله د رضا لپاره وي.
- که څوک در څخه د تعلیم طلب وکړي، ممانعت یې مه کوه.
- کله چې تلاوت کوئ، نو کوښښ وکړئ چې اودس تازه کړئ او قبلې شریف ته مخامخ کښېنئ.
- گرانو ورونو! په تلاوت کې به له چا سره مقابله نه کوئ.
- په داسې ځای کې تلاوت مه کوئ چې هلته نا اهله خلک وي، یا د فسق ځای وي او یا تلاوت ته څوک غوږ نه نیسي.

- محترم قاري صاحب! د عامو خلکو په مخ کې د قرائت روایتونه مه بیانوه ځکه بیا خلک مشوش کېږي.
- گرانه تلاوت کوونکیه! تلاوت باید د قرآن کریم د مصحف شریف څخه وکړئ.
- که چا کوم شی درته تحفه کړ، ممانعت به یې نه کوې.
- د هیچا د درس په طریقه به نه لگېږې.
- گرانه تلاوت کوونکیه! وروسته تر تلاوت ما عاجز ته یوه دعاء هم وکړئ.

د کتاب خاتمه

قدرمنو او عزتمندو لوستونکو!

هیله مند یم چې د (قرآن ترتیل په اسانه تجوید) کتاب په ویلو به مو څه ناڅه د قران کریم د تلاوت د زدکړې اړوند معلومات ترلاسه کړي وي، خو په ډېر درنښت سره که د کتاب په لیکنه، الفاظو او معنا کې کومه غلطي وي، لومړی یې له لوی، بخښونکي او مهربان الله ﷻ څخه او ور پسې ستاسو څخه د پوره عفوې غوښتنه کوم او له تاسو څخه دا هیله کوم چې د هغې غلطۍ اصلاح وکړئ او یا یې موږ ته په ګوته کړئ؛ څو یې اصلاح کړو چې نور مسلمانان ورونه د قرآن کریم په صحیح تلاوت پوه شي.

مأخذونه:

١ .صحيح البخاري، الامام ابي عبدالله محمد بن اسمعيل بن ابراهيم.

٢ .صحيح ترمذي شريف، الحافظ ابي عيسى محمد بن عيسي سورة الترمذي.

٣ .مشكوة المصابيح، الشيخ ولي الدين ابي عبدالله محمد بن عبدالله.

۴ .معارف القرآن، مفتي محمد شفيع صاحب.

۵ .تفسير ايوبي، مولانا محمد عبيدالله الايوبي القندهاري.

٦ .كنزالعمال، العلامه علاءالدين علي المتقي بن حسام الدين الهندوي.

٧ .معلم التجويد، مولانا محمد شريف رحمه الله.

٨ .فوائد مكيه، مولانا عبدالرحمن مكي رحمه الله، فارسي، پښتو او اوردو.

٩ .جمال القرآن، مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله (پښتو).

١٠. احكام التجويد، الدكتور محمد عصام مفلح القضاة.

١١. غاية المريد، خادم القرآن عطيه قابل نصر.

١٢. الؤلؤ والمرجان، قاري عبدالحى فورقانيار.

١٣. نهاية القول المفيد.

١۴. انعام التجويد، الحاج قاري مولوي محمد عبدالهادي (ابو انعام).

١۵. حلبي كبير.